
3 1761 06636924 0

FR. PALACKÝ:

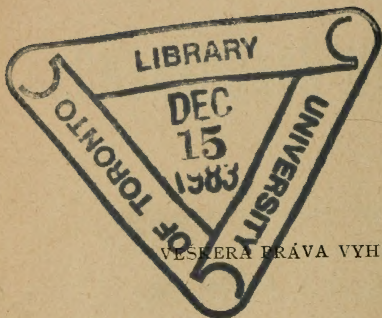
IDEA STÁTU RAKOUSKÉHO.

ÚVODEM OPATŘIL A VYDAL

DR. ZDENĚK V. TOBOLKA.

V PRAZE
NÁKLADEM J. OTTY.
1907.

TISKEM »UNIE« V PRAZE.

ÚVOD.

„Idea státu rakouského“ jest největší a nejdůležitější politický spis dějepisce a politika našeho národa, Fr. Palackého (1798—1876). Fr. Palacký vydal práci svoji na jaře r. 1865, ve chvílích, kdy kabinet Schmerlingův umíral, kdy německý centralismus nemohl udržeti se v celé říši a kdy hrozilo Rakousku zavedení dualismu. Třeba že však v době té „Idea státu rakouského“ byla vydána, přece jest to práce politicko-theoretická, ne politicky praktická, a autor její jeví se nám ne jako politický praktik, nýbrž jako veliký politický myslitel.

Základní myšlénka „Idei státu rakouského“ byla vyslovena Fr. Palackým dávno před r. 1865, hned r. 1848 a pak důkladněji r. 1849. Fr. Palacký odkazem v „Idei“ na svůj list z 11. dubna r. 1848 do Frankfurtu n. M. a na svůj článek z prosince r. 1849 „O centralisaci

a národní rovnoprávnosti v Rakousku", kteréžto práce obě byly s jeho vůlí a vědomím připojeny jako přílohy k prvnímu samostatnému vydání „Idei státu rakouského", přímo naznačil, kdy pronesl myšlénky v „Idei státu rakouského" hlásané poprvé a sebral nám tím zároveň nejdůležitější materiál, z něhož lze poznati celý vývoj politické theorie Palackého, týkající se idei státu rakouského.

O moderním úkolu Rakouska Fr. Palacký měl příležitost po prvé obšírněji rozepsati se ve svém dopisu z 11. dubna r. 1848 do Frankfurtu n. M., kde r. 1848 výbor padesáti za presidentství Soirona radil se o přípravách k uskutečnění velikého díla: politicky sjednotiti celé Německo, všechny země německého spolku, a dosáhnouti uskutečnění ideálu toho přetvořením spolku německých států v spolkový stát německý. Palacký, který byl přizván k působení na díle tomto, v listě svém dne 11. dubna odmítl účastniti se prací shromáždění frankfurtského. Vystihoval nebezpečenství, které hrozilo z Frankfurtu n. M. národnostem v Rakousku a zvláště národnosti české. Odepřel účastniti se z důvodu, že pro spolupůsobení poslanců koruny České na budování velké říše německé není historicko-právního základu, poněvadž „spojení země České s říší Německou pokládáno i považováno býti musí, nikoli za svazek národu s ná-

rodem, ale za svazek panovníka s panovníkem“; ale účast odmítl důrazněji hlavně jako stoupenec zásady přirozeného, rovného práva všech rakouských národů, z obavy, že by ve velké říši německé, při jejímž vzniku by měla za své vzíti suverenita Rakouska, národnostem rakouským nemohly dány býti záruky trvání a vývoje jejich národnosti. Palacký z důvodů liberálních prohlásil se tehdy proti Rusku a pro program austroslavistický, a prohlásil se pro něj zvláště jako nacional vzhledem ke snahám frankfurtským. V neporušení suverenity Rakouska viděl záruku trvání a vývoje české národnosti, on připouštěl jako uvědomělý a nacionalně cítící Čech, aby Rakousko a Německo stály ve věčném spolku „k obraně i ke vzdoře“ a případně, aby mezi nimi zavedena byla i celní jednota, ale nikdy nemohl v zájmu své národnosti spolupůsobiti, aby Rakousko bylo pojato do spolkového státu německého, Frankfurtem obmýšleného. V uvedeném právě dopise z r. 1848 Fr. Palacký poprvé obšírně projevil, stoje na myšlénce přirozeného práva národů, svoji víru v nutnost trvání Rakouska a prohlásil za jeho novodobou ideu: úplnou národnostní rovnoprávnost.

V článku „O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku“, který Palacký dne 21. prosince r. 1849 dopsal a dva dny na to v Havlíčkových Národních Novinách na žá-

dost Havlíčkovu otiskl, Palacký valně doplnil myšlénku r. 1848 v listě do Frankfurtu pronesenou. Po zavedení oktrojované ústavy, v březnu r. 1849, kdy reakce vítězně postupovala v Rakousku, kdy centralisace v Uhrách pokračovala a kdy vláda rakouská chystala se dle slibu březnové oktrojírky oktrojovati centralistická zřízení zemská, vystoupil Palacký s návrhem na reformu centralistické a nadvládu němčiny v říši podržující oktrojírky ve smyslu svých federalistických zásad, které hájil v lednu r. 1849 v ústavním výboru říšského sněmu v Kroměříži proti jeho většině. Palackého jako českého nacionála bolelo, že oktrojírka jest „u vysoké míře“ centralistickou a že je tudíž v odporu s novodobou ideou státu rakouského: národní rovnoprávností. Palacký tehdy pokusil se konkretně ukázati, jak by se měla oktrojírka změniti, aby nenadržovala ani Němcům ani Maďarům. Žádal pro národy více autonomie, nežli ji poskytovala oktrojírka, a navrhoval v březnové oktrojírce změniti míru kompetence říšské a kompetence zemské. Taxativně vymezil jako záležitosti říšské: záležitosti dvorské, zahraničné, vojenské, říšské finanční, obchodní, říšské komunikační a dle možnosti stejné zásady právní; všechny ostatní záležitosti přiřkl do kompetence zemské čili „autonomii národův“. Vedle říšských ministrů přál si míti

i ministry zemské čili národní, jichž by bylo sedm pro zemské skupiny: německou, československou, polskorusínskou, maďarskou, rumunskou, jihoslovanskou, italskou, utvořené ne na základě historickém, nýbrž dle příslušnosti ethnické. Každá taková skupina měla míti i své kasační soudy a zemské sněmy. Zemský ministr by býval dle Palackého současně exponovaným ministrem říšským. Měl míti pro veškeru zemskou správu odborné rady ministeriální. Palacký také přijímal zřízení říšské rady, na niž pomýšlela oktrojírka, jenže pomýšlel na ni zreformovanou ve smyslu svých zásad. V tomto článku Palacký jasně vyslovil, že si představuje uskutečnění moderní idey Rakouska, provedení úplné národnostní rovnoprávnosti, zavedením federace na základě národnostním, zřízení to, kde byla by říšská jednota zachována a jednotlivým *národnostem* zaručen svobodný autonomní vývoj.

Palackého „Idea státu rakouského“, sepsaná r. 1865, jest do jisté míry opakováním, ale i doplněním a době přizpůsobením Palackého myšlének, pronesených v dvou článcích, výše zmíněných. Jako r. 1848, tak i r. 1865 Palacký byl český nacionál, obávající se zvláště před Němci o svoji národnost, byl jako r. 1848/9 tak i r. 1865 hlasatel zásad liberálních a měšťansky demokratických. Jeho vývody byly logicky přesné: Chtěl, jako

r. 1848/9, aby Rakousko mělo svoji ideu době moderní odpovídající, prohlásil za ideu takovou pro Rakousko, obývané různými národnostmi, opravdové uskutečnění národní rovnoprávnosti, stál na nutnosti existence národnostně spravedlivého státu rakouského v zájmů malých národností v Rakousku. Důsledně proto obrátil se proti centralismu, který udílel panství Němcům a za úkol Rakouska prohlašoval šíření moci a kultury německé na východ, a důsledně varoval před zavedením dualismu, který mu znamenal rozdělení se Němců s Maďary o panství v Rakousku. Centralismus i dualismus nesnášely se Palackému se svobodou a právem národním. Jako r. 1848/9 tak i roku 1865 moderní ideou státu rakouského byl Palackému zvláštní rakouský federalismus. „Hlavní zásluha," pravil, „i známka federalismu jest ta, že jen on sám jediný mocen a způsoben jest uvésti u nás v úplnou platnost zásadu rovného všem práva, kteráž jakož jest nejušlechtilejším ovocem osvěty novověké a křesťanské pospolu, tak i vítězně klestí sobě dráhu do budoucnosti u všech národův vzdělaného světa." Jako r. 1848/9 tak i r. 1865 Palacký za východisko svého programu pokládal přirozené právo národnosti, ale proti svým názorům z r. 1848/9 byl r. 1865 nucen vzhledem k skutečnosti nově vytvořené, vzhledem k diplomu říjnovému

s jeho theorií historicko-politických individualit, kombinovat názor svůj právem historickým. Přiznával, že diplom říjnový ztížil provedení národní rovnoprávnosti, ale zase cenil, a to více nežli se skutečností se srovnávalo, federalistický smysl diplomu říjnového. Ale nepřiklonil se na stanovisko historického práva úplně, nehoroval v „Idei státu rakouského" pro restituci státního práva českého a také neuznával ani vzhledem k Uhrám zásadu kontinuity práva.

* *
*

„Idea státu rakouského" byla původně serie osmi článků, které vyšly v politickém denníku „Národu" dne 9., 12., 16., 20., 26. dubna a 3., 15., 16. května r. 1865. Hned po vydání článků těch „k žádosti vyslovené se mnohých stran" byly stati ty sebrány v jeden celek a „přehlédnuté od samého spisovatele" byly odevzdány ještě r. 1865 veřejnosti. Toto vydání obsahovalo ještě jako přílohy *A*) a *B*) psaní Palackého z 11. dubna r. 1848 parlamentu Frankfurtskému a článek Palackého „O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku". „Vidělo se opakovati je," tehdy zdůvodnil nové vydání příloh těch v předmluvě k „Idei státu rakouského", datované

„v Praze 18 máje 1865“, nejmenovaný vydavatel, „na tomto místě, aby věc důležitá, o kteréž v nich se jedná, nabývala vždy jasnějšího světla.“

* *
*

Přítomné vydání pořízeno jest dle prvního samostatného vydání „Idei státu rakouského“. Malé číslice na okrajích stránek tohoto vydání označují stránkování původního, samostatného vydání.

„Idea státu rakouského“ vyšla r. 1866 německy pod názvem „Oesterreichs Staatsidee“ v překladu V. Kienbergra. Český text „Idei státu rakouského“ Palacký později otiskl v III. dílu Radhoště (str. 158—230) a prof. dr. B. Rieger ve svém kritickém vydání Františka Palackého „Spisů drobných“. Díl I., str. 209—267.

Na Kr. Vinohradech 29. října 1906.

Dr. *Zd V. Tobolka.*

I. *

Komu přemýšleti jest o dějinách i osudech státu Rakouského, tomu nebude lze na dlouho vyhnouti se otázce: má-li stát ten svůj zvláštní účel, své zvláštní určení a povolání, ježto by jej činilo jednotou a celkem a stanovilo také hned s předu a povšechně jak obor tak i ústrojí jeho? a tudíž je-li to nějaký organismus živý, jenž potřebuje k živobytí svému jisté míry hmoty a moci a jejího uspořádání vnitřního? — aneb je-li to pouhý konglomerat zemí a národův beze vnitřního ladu a skladu, jehož tvůrce byla náhoda, zdar mečový aneb (dle známého pořekadla) šťastné snoubcův úmluvy, a jejž toliko meč drží dohromady? Jinými slovy: je-li stát Rakouský, jak v minulosti, tak i za naší doby, nositelem a zástupcem jisté idey, ježto ukládajíc mu zvláštní

*) Článek první tištěn byl v Národu čís. 96 na den 9. dubna 1865.

povinnost, činí se spolu zárukou jeho trvání, — aneb visí-li toto také jen od náhody, od štědrosti přírody při nadání ducha jeho panovníkův a vladařův, od měnivé přízně bohyně Bellony a od nestálých choutek národův domácích i zahraničných?

2 Na otázku takovou, pokud mně vědomo, dávána posavad odpověď jen více méně mystická, od jistého rodu pochlebníkův, jimžto jak poloha země knížetství Rakouského, tak i krev dynastie Habsburské zdály se míti do sebe jakési zvláštnosti výtečné, zvoucí a oprávňující je ku panování nad světem. Nebudu se zaměstnávati vyvracováním domnění takového; znaje se poněkud v dějinách zemí těchto, nepozoroval jsem nikdy, že by někdejší „deserta Bojorum“ byla sama v sobě jevila tajemnou jakousi moc přitahavou, aneb žeby slavný rod Habsburský byl měl již ku př. ve XIV. století jakou čáku k tomu, co mu přineslo teprv století XVI. Ovšem že rod ten, jako i jiní, veden byl prozřetelností božskou ku panování nad zeměmi a národy rozličnými; to však dálo se cestou přirozenou, a nikoli působením nějakým snad polouzázračným.

Jest to téměř obecná vada vědoucnosti nynějšího pokolení, že při uvažování politických útvorův doby naší obrací zřetel svůj vždy jen k západu a zapomíná příliš, jak ohromné bylo někdy působení východu v dějinách jak člo-

věčenstva, tak i Europy zvláště. Vždyť veliké převraty světové přišly nám všecky od východu, z Asie, počna od velikého stěhování se národův až do usazení se vlády asiatské v zemích Řeckých, v kolébce naší civilisace. Považí-li se, jak hrůzoplodná bývala někdy pověstná onano „vagina gentium", o níž za našeho věku již ani slechu není, musí se uznati, že narodové bydlící na východu Europy, větším dílem Slované, měli neméně velikou úlohu před sebou, nežli Romani a Germani a že provedli neméně důležitou missí civilisační, přemohše v boji více než tisíciletém konečně všecky ony, osvětě křesťanskoevropejské od jakživa odporné, ba nepřátelské živly, a učinivše je navždy neškodnými. Však o této věci šířiti se nebylo by zde na místě; chtěl jsem jen poukázati k tomu, že i útvor státu Rakouského bral původ svůj, aspoň prostředečně, z velikého ruchu, pocházevšího také z Asie, totiž z násilného vtírání se národu a panství Tureckého do Evropy.

Konečným pádem Konstantinopole r. 1453 nastala byla Europě nutnost, postaviti proti
Turecké povodni hráz novou a pevnější, nežli 3
se ukázala býti říše Byzantinská, od dávna mravně zpráchnivělá. Toť byla první a hlavní příčina ku povstání říše Rakouské (kteráž ovšem tohoto jmena ne hned užívala). Kdyby se bylo podařilo buďto Řekům cařihradským,

buď mladému tehdáž Dušanovu carství Srbskému, buď konečně Matiášově Korvinově říši Uherské, vyhnati Turky z Europy zase: jsemť jist, že by národové trojí dynastie, uherské, české a rakouské, buďto byli nikdy dobrovolně nespojili se, aneb aspoň žeby spojení jejich bylo nemělo trvání stoletého.

Vím, jak mnohé okolnosti a příhody, jak rozmanité chtíče stavily se na odpor utvoření a ustálení nové té říše: vím ale také, že za konečný zdar a vítězství děkovati bylo ne tak zásluhám jednotlivých osob (jichž já ovšem popírati nechci), jako raději tomu, co věk novější nazývati zvykl silou věcí (la force des choses), čili potřebě nutné. Však i kdo nepřáli domu Habsburskému, přičiňovali se často ku pomoci jeho, jakožto náčelníka v boji proti společnému nepříteli, hrozivšímu záhubou veškerému životu duchovnímu národův západních; a když v kostelích křesťanských celé téměř Europy vznášely se prosby k bohu o požehnání a zdar zbraní domu Habsburského, bojovavších pod znamením svatého kříže proti půlměsíci, nabyly tím jak dynastie panující, tak i spolek zemí jí poddaných, zasvěcení svého na dlouhé věky.

Ochrana proti Turkům bylo tedy první společné interesse i povolání, ježto poutalo národy a panovníky říše Rakouské na vzájem. K němu měly popředně směřovati snahy spol-

ku státního, dle něho mělo co nejvíce možné
zřízeno býti ústrojí jeho vnitřní; v něm zra-
čila se, ať tak dím, první idea vznikajícího
státu Rakouského. Za více než dvoustoletého
trvání jeho zapustilo spojení pod jednou dy-
nastií tak hluboké kořeny do života národův
různorodých, že odolati mohlo nehodám časo-
vým, i když onano idea počala tratiti moc a
působení své, an věk nový nové vždy přivodil
interessy a potřeby.

Mezi mocnostmi západní Europy bývali
papežové Římští vždy nejvěrnějšími spojenci
a pomocníky domu Rakouského v boji proti 4
hrozící od Turkův pohromě. Příčin a okolností
vykládati netřeba, jsouť na snadě pro každého.
Ale poměr tento, neméně nežli španielské vy-
chování panovníkův Rakouských, dal k tomu
podnět, že mocnáři obojí, císařové totiž i pa-
pežové, stáli věrně k sobě, i když nastalo roz-
tržení církve křesťanské západní; ono pak na-
stalo, protože papežové zásadou autority javše
se vyměřovati čáru, kam a pokud vědoucnost
a vůle lidská kráčeti by měla, usilovali udržeti,
zastaviti a tak říkaje zamraziti je na tom
stupni vývoje, kteréhož dosáhly byly v XV.
století; naproti čemuž valná křesťanstva část
odhodlala se kráčeti návodem rozumu svo-
bodně dále, třebas ani nevědělo se, kam cesta
dovede. Proto když následovaly půtky o nábo-
ženství, jimižto západní Europa v XVI. a

XVII. století zmítána byla, panovníci rodu Habsburského stali se hlavními hájiteli zásad z Říma hlásaných.

Takto záhy počala se dvojiti úloha státu Rakouského: s jedné strany bylo mu hájiti křesťanstvo před návalem mahomedánství, s druhé zamezovati pokrok tak zvané reformace církevní. Solidárnost zásady autoritní v oboru jak církevním, tak i státním, ba i vědeckém, nesla to s sebou, že Rakousko po celá století (vyjímaje krátkou dobu Josefinskou) uzamykalo a ohražovalo se proti pokrokům ducha novověkého, jak v církvi a ve vládě civilní, tak i ve vzdělanosti a osvětě vůbec; autoritou vyměřovalo se národům, pokud a co věřiti a jak každý smýšleti a chovati se měli; censura i policie starala se o to, aby rozum i vůle lidská nikde nevyšinuly se z kolejí předepsaných. Podstata i hlavní známka systemu takového byla pouhá negace: aby duch nezbujněl snad nebezpečně, držán jest ve všem přísně na uzdě; stromu vědoucnosti a působnosti lidské nedáno vyvíjeti se a růsti dle přírody, ale jako někdy v zahradách francouzských, jen pokud dovolovaly zahradníkovy provázky a kleště. Takto nadlouho svírán jsa duch, musel konečně buďto zakrsati a hynouti aneb mocí svou vnitřní protrhnouti vazby, vymaniti se a nastoupiti dráhu pokroku. Kterak převrat takový udál se v Rakousku velikými

bouřemi roku 1848, jest ještě u všech vrstevníkův našich v živé paměti. Od té doby přestala onano negace a reakce býti hlavním pravidlem i vodítkem vlády Rakouské, ačkoli za ministra Bacha zdálo se některý čas, jakoby tato chtěla vrátiti se k ní zase; neboť vedle zásady autority (kteréž ovšem v každé jakékoli společnosti lidské vždy a naprosto bývá potřebí), uvolněno bylo již zásadě rozumu a vůle lidské v té míře, a vliv i působení ducha novověké osvěty stalo se bylo tak mohútným, že návrat do minulosti nemohl býti nežli zdánlivý a dočasný toliko.

Když tedy říše Rakouská přestala býti štítem ochranným jak proti Osmanstvu v sobě zakrsalému a jen nesvorností vlád křesťanských podnes v bytu zachovanému, tak i proti duchu a zásadám osvěty novoeuropejské, líčeným a zamítaným v listině na slovo vzaté doby nejnovější: přestalo-li také a ztratilo-li se i zvláštní jeho povolání, jeho idea i účel, ježto ve skutek uvesti a vyplniti nynější Rakousko má, i jen ono samojediné vyplniti může? či nastala již ta doba, kde různorodí národové Rakouští, nemajíce společného interesse ani společného účele, mají a budou starati se jen každý sám o sebe, a zůstávati pospolu jen pokud křehkou železa mocí pohromadě udržováni budou?

Odpovědi na otázku tuto za našeho věku

dávají se, ač ne vždy na hlas, rozličné. Mnozí,
přemnozí, zvláště cizozemci, zapírají naprosto
jakékoli zvláštní povolání státu neboli říše Ra-
kouské co jednotného celku: a poněvadž Ra-
kousko po tak dlouhé časy okázalo se býti jen
štítem reakce v Europě, proto zdá se jim, žeby
dobře bylo, kdyby celek ten rozpadl se zase
v původní své částky. Jiní přiznávají sice státu
Rakouskému jisté zvláštní účely a povolání,
ale různí se v ustanovování a pojmenování
jejich: jedněm má Rakousko býti mocí ochran-
nou katolicismu jak vůbec, tak zvláště na vý-
chodu Europy, kdežto jiní požadují od něho
uznání rovnoprávnosti všech řádných nábo-
ženských konfessí; jedni dávají mu za úlohu,
šířiti moc a kulturu německou na východ, jiní
ukládají za povinnost, v nynější době, kteráž
6 nenevhodně sluje dobou národností probuze-
ných, uskutečniti v lůně svém zásadu rovno-
právnosti všech národův. Konečně jest i stra-
na, nyní sice mlčící avšak neodříkající se,
která považujíc vše, co teprv od roku 1848 se
dálo, za nešťastné poblouzení, touží a očekává
návratu do starých kolejí absolutismu zase,
aby obnovily se blahé doby víry a poslušen-
ství, kdežtoby dopřáno bylo tu hierarchii, tu
vysoké aristokratii, tu vojenským náčelníkům,
tu bureaukratii, provoditi vůli svou pod ští-
tem a jmenem panovníkovým. Rakousko mělo
by státi se nějakým Eldoradem těchto tříd,

ježto trpíce v jiných zemích čím dále tím větší ujmy, upírají k němu zraky své, co [ku] poslednímu útočišti.

Skoumejme nejprv, jaké vyhlídky do budoucnosti má strana posledně jmenovaná. Nelze zapírati, že jak nyní věci stojí, její tužby a naděje daly by se uskutečniti na čas; nebylo by k tomu tuším více potřebí, nežli pouhého kommanda s hůry. Nicméně nevěřím, žeby našel se mezi státníky našeho věku, kdo by radil ku pokusu takovému. Nemyslím sice (nehledě ani na svaté státoprávní závazky), žeby radě takové ve Vídni odpovědělo se tak, jako v Paříži odpovědělo se radě Polignacově; jsem přesvědčen, že ví se i ve Vídni dobře, kterak ku provedení a udržení toho skutku především potřebí bylo by známého Montecuculského nervus rerum gerendarum, který při státním dluhu třímilliardovém, při napnutých do výše již téměř nesnesitelné daních a poplatcích, a při ročním deficitu 50 až 100millionovém nesnadně dal by se zjednati. Avšak i bez ohledu na moudrost neb nemoudrost státnickou dá se tvrditi, že starý onen patriarchální absolutismus, též jako feudalismus, již se přežili a stali se v Europě novověké naprosto nemožnými, any usychají čím dále tím valněji všecky kořeny v životě národův, jimiž nabývali síly životní. Ve veřejném mínění veškerého vzdělaného světa stal se za

naší doby pokrok nepopíratelný k lepšímu. Ačkoli důležitý a podstatný rozdíl mezi „svobodou“ a „panováním“ nezdá se ještě býti dosti na snadě mnohým nejen osobám, ale i celým
7 národům, předce již umlkají co den více onino filosofové, kteříž učili, že jako ponětí dne, světla i tepla jen za protivou noci, tmy a chladu nabývají významu a obsahu svého, tak že ani svobody nemůže býti tam, kde není poroby co protivy její, a že otroctví jedněch jest i musí býti přirozeným podkladem a podmínkou svobody druhých. Ba chvála bohu! důstojenství člověka nabylo za naší doby již tak všeobecného uznání, že již ku př. ve společnosti vzdělancův nikdo netroufal by si tvrditi opravdově in thesi, žeby člověk jakýkoli rodil se co pouhá věc a co majetek někoho jiného; ježto hordy ony bělochův, kteréž zastávaly řeči takové in praxi mečem v rukou, dodělávají právě nyní v jižných krajinách Amerického soustátí. Pravda ta, že lidé všickni, bez rozdílu plemen, vyznání a stavův, jsou synové jednoho otce na nebesích, jest jedna z nejušlechtilejších známek a stránek nauky křesťanské; i ačkoli ona přijmutím do lůna církve národův zpupných, loupežných a výbojných bez odřeknutí se chtíčův pohanských, utrpěla zatemnění více než tisícileté v myslech valné většiny křesťanstva, předce nedala se nikdy udusiti a umořiti cele, ale

jako každé símě živé nepřestávala domáhati se zrůstu vždy mocnějšího, někdy i podporou všelikých sekt kacířských, až jí posléze filosofie francouzská XVIII. století nejplatněji dopomohla ku konečnému skutečnému vítězství. Všeobecné panování té pravdy, že v celém pokolení lidském není podstatného rozdílu jiného, nežli co do stupně vyvinutí duševních jeho sil, a že člověk nikde není aniž může býti pouhým nábytkem, dobytkem nebo majetkem jiného, ale že všude jest osobou, dařenou od boha rozumem a vůlí a odpovědnou mravně za všecko své chtění a činění — panování této pravdy, pravím, nabylo v posledních těchto létech důležité sankce také na východu Europy, vymaněním a osvobozením ruských mužíkův, i uvedením jiných velikých reforem ve smyslu novověké osvěty do říše carovy, takže předvídati jest bezpochyby, že než mine jedna generace, národ Ruský, posud téměř jen passivný, vystoupí co mocnost aktivná na dějiště světové, a to ve smyslu staroslovanské demokratie. Do podrobného této věci 8
odůvodnění nemohu se zde pustiti, ano by mne odvedlo příliš od cíle. Chtěl jsem jen dokázati, že těm, kdo ještě kochají se nadějí na návrat doby starého absolutismu a feudalismu, tratí se pod nohama půda čím dále tím valněji, a že formy tyto vládní stávají se čím dále tím určitěji pouhým anachronismem, nenalezají-

cím více ni podpory ni života v duchu věku našeho. Chtěl jsem dáti na srozuměnou, že marná jest všeliká naděje na *trvalý* opět prospěch starého absolutismu, při zjevení a zmáhání se ducha novověkého i křesťanského pospolu; že absolutismus onen jen tam dařiti se může, kde panuje víra o člověčenstvu věčně nedospělém na rozumu a vůli a potřebujícím poručníkův s hůry: že ale víra tato hyne vůčihledě ve všech světa končinách, a že pro víru zemřelou mezi lidmi nebývá více z mrtvých vstání. Proto však ještě nejistím, žeby uvedení absolutismu jiného spůsobu a ve formách posavad nevídaných také již nemožným se bylo stalo: ale další rozjímání této věci bylo by zde nemístné a ještě bez praktické potřeby. Jak nyní věci stojí, jsemť aspoň přesvědčen, že nenajde se ve Vídni státník tak „genialní“, jenžto by se pokusil o vytrhnutí let 1848 až 1865 z života národův rakouských a o přivštípení tohoto k roku 1847 zase v bývalé jeho podstatě a formě.

Tím ale klesají spolu také vyhlídky neboli chance těch, kteří rádi by ukládali státu Rakouskému za úkol panování strany jedné nad druhými v ohledu církevním a národním, t. j. panství církve katolické a národnosti německé. Jakož není pána, kde není služebníka, tak i panování jednoho živlu církevního neb národního dalo by se uskutečniti jen násilným

podrobením ve službu živlův ostatních. Jestliže ale násilné podrobování jednotlivých osob fysických příčí se proti citu spravedlivosti, ovládajícímu veřejné mínění nového věku, muselo by podobné nakládání s osobami mravními, totižto spolky náboženskými a národy celými, urážeti tím více ducha humanity a pravého křesťanství, a dalo by se provesti jen tam a potud, kde a pokud osoby ty vedly by život duchovně tak otupělý, že by ani ku povědomí přirozeného práva svého vznésti se 9
neuměly. Jináče potřebí bylo by k udržení prostředkův násilných především opět onoho nervus rerum gerendarum, o kterémž víme, že se ho státu našemu více nežli čehokoli jiného nedostává.

Ale pomina zásady rovnoprávnosti církevní, kteréž i v jiných státech mimo Rakousko ve stejné míře se upotřebuje, i v Rakousku samém nevalný odpor se klade, obrátím se již k rovnoprávnosti národní, ježto dotýká se státu našeho u větší míře, než kteréhokoli jiného, a stává se také příčinou a předmětem sporův živějších a rozsáhlejších.

II. *

Zásada rovnoprávnosti národův jest rovně tak stará, jako nauka přirozeného práva vůbec; pramen obojího jest ono vrchoviště, z něhož plynou i mravnost i právo, přikázání totiž do srdce lidského hluboce vštípené: „čeho sobě nechceš, jinému nečiň". Stáloť to arci zápasy kruté a mnohověké, nežli božská tato jiskra v duši člověka vzkřísila i roznítila se v té míře, že mohla postaviti se v rovnováhu a odolati přirozené také v lidstvu hovadnosti, t. j. egoismu surovému a všepožírajícímu. Proto také stalo se, že právo soukromé, čili abych tak řekl, meziosobní, došlo dříve uznání a platnosti všeobecné, nežli právo mezinárodní, ano pouhé hmotné násilí rozhodovalo po věky a rozhoduje s většího dílu až podnes mezi národy. V pokroku civilisace utvořily se

*) Článek II. tištěn v Národu č. 99. dne 12. dubna 1865.

ovšem i v tom oboru zásady práva, ježto došly
za našeho věku všeobecného uznání: ale dě-
jinný ten skutek, že původně národ každý
míval svou zvláštní vládu pro sebe a byl tudíž
státním celkem zvláštním, měl to za následek,
že právo mezistátní a mezinárodní považo- 11
váno po celá století a považuje se s většího
dílu až podnes za identické, za jedno a totéž.
Avšak pokroky centralisace i decentralisace
světové spůsobily to již dávno, že ponětí „stát“
a „národ“ přestaly býti jedno a totéž, pře-
staly dopadati jedno na druhé a krýti se na
vzájem; neb nejeden národ rozdělil se na
více státův, a nejeden stát zahrnul do sebe
více národův. Také feudalní smysl slova
„národ“, značivší někdy jen politicky opráv-
něné obyvatelstva třídy a vylučující z něho
lid obecný (v Uhřích) a chlopy (v Polsku),
stal se anachronismem od té doby, co v celé
již tuším Europě zrušen stavovský schema-
tismus a položen mezi starobylosti.

Nejnověji pak počal slovům „národ“ a
„národnost“ (nation et nationalité) podklá-
dati se smysl ještě jiný, zvláště na západu
Evropy, kdežto „národem“ sluje onen živel
ve státu, který někdy, pokud panovali Ludví-
kové XIV. s heslem „l'état c'est moi“, nazý-
ván byl obyčejně jen „věrnými poddanými“:
„národností“ pak značí se snaha oněch pod-
daných, nabyti a požívati práv politických.

Ve smyslu tomto berou se ona slova také ve
známých listinách nedávno prošlých v Paříži
a v Římě (8. pros. 1864). Netřeba však
mnoho důkazův, že to zmatek jest ve poně-
tích, udržovaný ovšem na jistých místech
zoumysla, o němž ale přáti jest, aby pominul
aspoň v oboru vědeckém. U nás užívá se
pravěji slov těch ve smyslu jejich geneti-
ckém a původním, hlavně ohledem na rozdíly
jazykové.

Že cit, povědomí a platnost zásady národ-
nosti, ve smyslu dotčeném, za našeho věku
zmáhá se a roste ve všech koncích a krajích
vzdělaného světa, to jest pravda, kteréž již
nepopírají ani přátelé, ani nepřátelé. Pokroky
v mechanice a chemii zjednávají duchu lid-
skému vždy většího vítězství a větší vlády nad
přírodou. Zvláště parochody a telegrafy, pře-
máhajíce přirozené překážky prostory spů-
sobem téměř zázračným, sbližují všecky ná-
rody, všecky vlády, všecky vynikající duchy
celého vzdělaného světa k sobě vespolek, a
usnadňují jejich mezi sebou obcování, téměř
12 jakoby pospolu byli a pohromadě, takže vzdě-
lanstvo veškerého oboru zemského stalo se
již jako jedno jediné publikum, a že city a
myšlenky projevené na jednom konci světa
prolítají co nevidět všecky rozličných krajin
prostory, a nalezají okamžikem ohlas a soucit
aneb odpor u všech národův i všech vrstev

společenských. Jest to zjev oné veliké centralisace světové, o níž mně již často nahodilo se mluviti veřejně. Ale nestihly onen duch, jenž uložil světu zákony věčné, pojal mezi ně také zákon polarity, aby udržela se v něm rovnováha a směr jednostranný aby nevyvrátil ho z kolejí předepsaných. Proto čím více všecko sourodé se pojí, tím více různorodé se odstrkuje; čím více národové dohromady se stýkají, tím více spatřují, pociťují a uznávají také přirozené rozdíly své, a čím valněji působí s jedné strany moc jednotící, tím rázněji budí se na druhé straně odpor proti ní. Směle dá se říci, že uniforma všehomíra nebyla i nebude nikdy přikázáním božím. Protož i zásada národnosti má i přidrží úlohu svou v oekonomii světa na věky, a všecko lidské horlení i brojení proti ní bude vždy jen jako foukáním proti větru; může sfouknouti tu i tam drobty nepatrné, ale proti spoustám větším ukáže se vždy a všude býti málomocným. Zásada ta jest ještě jen v počátcích valného svého působení, a konce jejího nelze předvídati oku smrtelnému.

Neníť to planá otázka, zdali národnost ve smyslu dotčeném (pokud totiž rozdíl jest mezi národem a státem), má do sebe skutečnou realitu, aneb je-li pouhým toliko pomyslem, jalovou abstrakcí? A když, jakož doufám, nikdo zapírati nebude reality její, sluší

ptáti se dále: je-li každý národ, co do celku
svého, jakousi mravní a právní osobou, čili
není? Za to mám, že aspoň mezi mysliteli ne-
bude ani o tom odporu. Národové jako ku př.
Čechové, Poláci, Maďaři, Němci atd. jsou
skutečné reality, jsou celkové zvláštní a živí,
mající každý své povědomí, své chtění, své
společné interessy, a tudíž i povinnosti a
práva: jsou tedy skutečné osoby mravní a
právní. A nikdo nebude zapírati, že ku př.
Němci, žijící ve státech Rakouském, Pruském,
13 Ruském i Francouzském, mají své společné
interessy národní, o nichž trvati mohou v oupl-
ném a přátelském souhlasu, třebas by vlády
jejich, a tedy státové jmenovaní, hádali a sá-
pali se mezi sebou až do krveprolití.

Že pak nauka o právu mezinárodním ve smyslu tomto kmenovém ještě není vzdělána, to připisovati sluší okolnosti té, že dosavadní vzdělavatelé její, Angličané, Francouzi, Hollandčané, Italiani a Němci, živi byli v zemích, kde ponětí národu a státu splývala více méně v jedno, že v Rakousku duch iniciativy v oboru naučném před r. 1848 nejevil se leda ve filologii slovanské a poněkud i v tak řečených sciences exactes, a konečně že zásada národnosti ve smyslu našem objevila se teprv za naší doby co živá mocnost, povzbuzena byvši poprvé valně v boji národův proti Napoleonovi I. a vystoupivši na dějiště světa si-

lou převládající teprv r. 1848. Takéť, pokud mně vědomo, sjezd Slovanský v Praze téhož roku byl první veřejný sbor vzdělancův, který pojednával o ní, a zvláště o zásadě rovnoprávnosti všech národův ex professo, a uznal i vyznal spolu veřejně, že stát Rakouský za naší doby má povolání, sloužiti jí za hlavní jeviště a za vzor.

Také již toho léta počalo se jednati o pravdě té v zemích Rakouských dosti hlučně, a ku př. ministr Bach byl mezi prvními, kteří na sněmu říšském ve Vídni krásná o té rovnoprávnosti pronášeli slova, ačkoli k vykonávání předpisův jejích jen na mále byl ochoten. Nicméně zásada ta dle smyslu a učení našeho přijata byla tehdáž do programu ministerského, z něhož pak vytratila se pomalu zároveň s jinými zásadami liberalními, když za potřebnou pokládána zase vláda více méně absolutní.

V době tak řečené Bachovské zásada rovnoprávnosti národní nezapřena sice nikdy výslovně s hůry, ale zásada jiná, s ní neshodná, ba přímo jí odporná, nabývala jak v theorii tak i ve praxi vždy valnější platnosti: bylať to zásada o šíření německé kultury na východ. Kdyby se jí rozumělo bylo upřímně, a kdyby hlasatelé nauky této podobali se byli apoštolům, přijavším ducha svatého s hůry, aby hlá-

14 sali evangelium všem národům jazyky jejich přirozenými (viz Skutky apoštolské v kap. 2), nebylo by hrubě co namítati proti počínání jejich, ba mohlo by tytýž i se vděčností přijímáno býti: ale zpozorovaly to hned i děti, že to byl pouhý eufemismus, zakrývající snahu, povýšiti národnost německou na to místo, kdežto by nejen panovala národnostem ostatním v Rakousku, ale málo po málu i podrývala je a připravila konečně o život jejich. Mělať zajisté veškera kultura, t. j. veškero duchovní vzdělání, a tudíž i veškeren národní život, přivázán býti výhradně k jazyku německému, po čemž následovala by cestou přirozenou dříve nebo později smrt národností jiných. To mohlo nezdáti se křivdou a bezprávím, pokud národové někteří neměli do sebe vědomí a života národního, pokud nepokládali národní bytnost svou za něco milého a žádoucího, pokud nemínili zachovávati a brániti jí: ale za našeho věku, kde procitují jeden po druhém národové sebe zanedbanější a ospalejší, jakmile kouzelný prut novověké osvěty jich se dotýká, trýznění a vražda národností stává se hříchem neméně do nebe volajícím, nežli trýznění a vražda kteréhokoli rozumného útvoru božího.

Či snad národové nemají přirozeného práva k zachování sebe? Vždyť mají povinnost vzdělávati se, to jest křísiti a rozněcovati jiskru

božskou v sobě; a od té povinnosti nikdo na světě nemá moci dispensovati jich. Vzdělání mysli bez vzdělání řeči jest holý nesmysl, a ušlechtění jazyka jest podmínkou ušlechtilejšího života duchovního. I poněvadž povinnost bývá spolu matkou práva (viz Vattel, Droit des gens, Préliminaires, § 3), tedy my, majíce povinnost, vzdělávati jazyk svůj, kteréž povinnosti nikdo nás zprostiti nemůže, máme i právo, činiti tak, a nikdo nemá protiviti se tomu, ani klásti nám v tom překážky. Zachování a vzdělávání národnosti jest přikázání a zákon mravní, kterémuž nemůže derogovati nižádné přikázání positivné.

Konflikt práva i povinnosti, který ve právě soukromém čili meziosobním a právě státním naskytuje se skutečně, je-li možný také ve právě mezinárodním? Osoba fysická ku př. má povinnost i právo, šetřiti a zachovati život svůj, a předce ukládá se jí někdy zase povinnost, jíti do boje a obětovati tam život svůj za vlast, za obecné dobré: může-li podobně žádati se, aby národ některý zapřel se sám a obětoval se za jiné národy? Ať rozhodnou otázku tu národové dle pravidla: „čeho sobě nechceš, jinému nečiň," odpověď jejich nebude pochybna. Však ještě nenašel se ten filosof, kterýž by byl tvrdil, že národ ten neb onen, z lásky neb z úcty k národu jinému, povinen byl oddati se na smrt.

Nyní položíme-li následující praemissy: 1. ve státu Rakouském panovati má právo a zákon (t. j. vůle veškerenstva státního), a nikoli hmotné násilí aneb libovůle jedněch nad druhými; 2. stát Rakouský skládá se z národův různorodých; 3. žádný národ nemá práva nad národem jiným, aniž má neb může užívati tohoto co prostředku k oučelům svým zvláštním: tedy nevidím, kterak by z nich bez makavého paralogismu, vyvoditi se dalo co jiného, nežli zásada rovnoprávnosti národův v Rakousku. Kdo staví se zásadě té na odpor a popírá ji i theoreticky (jakož činili Uhři r. 1848, dříve nežli, nedlouho před katastrofou u Világoše, přiznali se k ní v Segedině v červenci 1849), musí vyvrátiti především praemissy tyto buďto všecky, nebo kteroukoli z nich; aniž na tom záleží, ve kterém pořádku ony se kladou. Kdo ale uznává zásadu v theorii, a protiví se provedení jejímu ve praxi: jakým jmenem má nazýván býti mudřec takový?

Nesmíme bohužel tajiti se tím, že odpor proti zásadě rovnoprávnosti ve praxi nepochází jediné od oučastníkův vlády říšské i zemské v Rakousku, ale že jeví se ještě krutěji v duchu a smýšlení některých národův proti druhým: potkáváme se s takovým dosti valně zvláště u Němcův a Maďarův, a poněkud také u Polákův a Italianův. Poněvadž působení

dvou posledních v ohledu tom méně mocné
jest a obmezené u Italianův na přímoři Adria-
tické, u Polákův na částku Haliče toliko, ne-
budu na tomto místě obírati se s nimi zvláště.
Ke všem těmto národům dá se obrátiti zá-
roveň slavně známá průpověď: „Bláhoví? 16
chcete svobodě, a nechcete právu a spravedl-
nosti!“

Nezapírám, že Uhři mají právo těšiti a chlubiti se téměř tisíciletým trváním ústavy zemí svých a zasazovati se o další její zachování, ač v okolnostech a formách časem poněkud změněných: ale ani neohlédaje se k otázce, byla-li ústava uherská hned od počátku původu maďarského nebo-li slovanského, přál bych aspoň, aby v Uhřích nezapomínalo se až příliš na dvě věci významu velmi důležitého: nejprv na nesmírné oběti, přinášené ze zemí koruny České po celá dvě století (XVI. a XVII.) na obranu koruny Uherské, když koní chvosty panovaly na hradě Budínském, — tehdáž jeden ze sněmovníkův českých ptal se, ovšem bláhově, stálo-li celé to království Uherské za tolik, co jen z Čech na zachování jeho vynaloženo bylo; — a druhé, že zásada rovnoprávnosti národní nenacházela v nižádné zemi dokonalejší platnosti a garantie, nežli právě v Uhřích po všecka ta století, pokud panovala v nich stará ústava i pokud jazyk latinský byl jim jazy-

kem diplomatickým, úředním a školním; skutečné nebezpečí zastihlo ústavu tu teprv od té doby, co jí odjata základní tato její podpora. Věru málo kdo bude zapírati, že by neblahé události v zemích koruny Uherské r. 1848 byly se předešly dekretem Segedínským, ode mne již dotčeným, kdyby on jen před oným rokem byl nalezl své netoliko prohlášení ale i skutečné provedení; neb vyšed teprv jakoby post festum a k tomu ještě tak říkaje in partibus infidelium, nemohl míti vlivu a působení žádného. Takéť po vydání diplomu říjnového 1860, když vrácena Uhrům aspoň částka dávné jejich autonomie, nespomenuto si na neplatné ony dekrety, a zavedeno nejen do ouřadův a škol, ale i do veškerého ústrojí státního zase výhradné panování samospasitelné maďarčiny. Jaká od té doby nucení, jaké zpupnosti a křivdy se dějí ku př. Slovákům, netoliko v úřadech, ale i v životě společenském, zvláště od národních renegatův některých, nepotřebí zde vykládati, ano jest dosti obecně známo. Zoumyslná i strojná tato maďarisace jest v těle
17 říše Rakouské vřed bolavý a velmi povážlivý: nebude-li brzy uléčen, uvede zdraví a život celého tělesa v nebezpečí. Nejsem já i nebyl jsem nikdy nepřítelem Maďarův; ztráviv mnohá léta svého mládí v důvěrném s nimi obcování, spříznil jsem se s mnohými z nich a poznal i hlubší příčiny, které co do národnosti

k touhám a snahám výstředním je pudí a počínání jejich jestli ne ospravedlniti, aspoň omluviti by měly. Cítíť oni bolestně osamocenost svou u prostřed národův europejských; od té doby, co slavný Herder předpovídal jim, že utonou časem svým v moři národův těchto, a co císař Josef II. jal se aneb aspoň zdál se přispíšovati dobu tu, procitli jako k novému životu, a přirozenou svou energií jali se připravovati všeliké prostředky ochranné proti takové pohromě; pobádaly je k tomu také poznámky a počty statistikův některých, tvrdících, že manželství maďarská od přírody méně plodná bývají, nežli ku př. slovenská i rumunská, i následkem toho že musí národu jejich vždy více ubývati, jiných pak přibývati. Tím vším utvořily a rozšířily se mezi nimi, v poměru k národům jiným, obava jakási a popud, jichž snad ani sami sobě dosti povědomi nejsou, ale kteréž nad jiné mocněji působí v citu a mysli jejich, a vyměřiti se dají formulí (prosím za odpuštění slovu surovému, ale trefnému:) „nesežeru-li já tebe, sežereš ty mne.“ Proto kráčejí odhodlaně a srdnatě (ač tytýž ne bez hryzení svědomí) na dráze nastoupené ku pomaďaření neboli „sežírání“ jiných národností v zemi své. Vím, že umějí zastírati počínání své také jinými potřebami státními a humanitními, ale vím také, že řečmi jejich žádný člověk rozumný zaslepiti se nedá.

*

Strach bývá špatný rádce, a oni pro pojištění
své budoucnosti měli by bez meškání nastou-
piti na dráhu jinou. Neb dejme tomu, že se jim
podaří oklestiti neb ohlodati tu i tam valný
štěp slovanský; ba dejme tomu (posito sed
non concesso), že pomaďaří konečně všecky
Slovany v zemi své: pak budou i potom ještě
slabší nežli protivníci jejich, a tito, podrážděni
jsouce takovou dlouhověkou praxí sežíráni ná-
rodností cizích, pozdvihnou se opět proti nim
spojenými silami, a oni již nebudou moci pro-
18 testovati proti právu odvetu. Kdo slabým se
cítíš, nehledej útočiště a spásy v násilí, ježto
jest meč na obě strany broušený, ale hleď spo-
jiti se s tím, co jest nejmocnějším na světě,
abys jím nabýval vždy nové síly: jest to právo
a spravedlivost, kteréžto, ač násilím často a
dlouho dušené, po dočasném pádu zdvihají se
vždy v rostoucí síle, a majíce boha samého ku
pomoci, odolají konečně všem branám pekel-
ným! Takž i Maďaři jistě lépe pojistí budouc-
nost svou, když s obvyklou svou energií há-
jiti se jmou zásady „čeho sobě nechceš, ji-
nému nečiň“, nežli když se pustí do „bellum
omnium contra omnes.“ Kterak zásada rovno-
právnosti národní ve vlasti jejich uskutečniti
by se měla, to ač jest úlohou nesnadnou, jim
předce nestane se nemožnou, jestliže jen tolik
upřímné dobré vůle k vyřízení jejímu přine-
sou, kolik rozumu mají.

O chování se Němcův, zvláště Rakouských, k zásadě rovnoprávnosti národní nechci se zde šířiti: musel bych vynášeti věci mně i jim příliš nemilé, aniž by mně méně příkro bylo mluviti je nežli jim slyšeti; musel bych opakovati, co již jiní přede mnou vylíčili živěji a rázněji, nežli by mně se podařilo. Nehledě na nesčíslné články v novinách slovanských kteréhokoli nářečí, ve kterýchž o smýšlení Němcův ohledem na Slovany řeč bývá, připomínám jen spis již r. 1849 v Berlíně pod titulem „Die deutschen Hegemonen" vyšlý a od Karla Havlíčka v Národních Novinách téhož roku česky vykládaný. Ačkoli ne vše chválím, co tam známý Polský spisovatel zvláště o Rakousku vynesl, nelze předce zapírati, že tisícileté sobecké snahy Němcův, šířiti panování své nad Slovany pod záclonou nejprv víry křesťanské, potom nauk a civilisace vůbec, nedošly nikde jinde vylíčení živějšího a důkladnějšího.

19 III. *

Byloby tuším zbytečné, chtíti dokazovati, že, co do národnosti, složení čili sestavení říše Rakouské liší se podstatně ode všech jiných říší na světě. Ovšem že ku př. ohromné Rusko počítá v lůně svém ještě mnohem více národův, nežli Rakousko: ale hlavní v něm kmen, ruskoslovanský, činí tam neméně nežli 84 procentův obyvatelstva veškerého. V jiných zemích, jako ve Francii, Anglicku, Prusku atd., jest poměr ten kmenu hlavnímu ještě tušim příznivější. V Rakousku naproti tomu počítá se Němcův jen asi 23, Maďarův asi 14, Italianův a Romanův dohromady asi 17, Slovanův asi 45 procentův; Slované pak, tvořice relativní většinu, rozpadají se opět v několikero jak nářečím tak i historickou a literarní tradicí rozdílných větví, že sotva za jeden ná-

*) Článek III. tištěn v Národu čís. 103 dne 16. dubna 1865.

rod považovati se mohou. Veliké stěhování se národův, počavši před patnácti stoletími, dobouřilo na půdě nynějšího státu Rakouského, vtrhnutím Maďarův do nynějších Uher před neplným tisíciletím; vtrhnutí to stalo se pro Slovany hlavní překážkou, ustrojiti se v běhu 20
věkův, za příkladem německých svých sousedův, v jeden organický státní a národní celek.

Že utvořením říše Rakouské před více než třemi stoletími, a sice cestou dobrovolných umluv, národové tak různorodí spojili se v jeden celek státní, to já považuji za nemalé dobrodiní od prozřetelnosti božské pro ně pro všecky. Dejme tomu, že by se tak bylo nestalo a že by každý ten národ podržel byl pro sebe plné právo suverenity: v kolikerých a jak krvavých půtkách byli by od té doby octli se mezi sebou! snad i nejeden byl by v nich již dokonce zahynul. Ovšem že spojení takové neposkytovalo dosti zvůle pro ctižádost a panovačnost neboli panstvíchtivost jednotlivcův mezi nimi: ale ubylo-li proto příležitosti ke ctnému působení občanskému? Vždyť lichá čest ze provozování násilí jakéhokoli neliší se podstatně ode cti nebo-li raději hanby loupežnické, leda velikostí své míry. Řekne-li pak kdo, že ono (spojení) nevydařilo se vždy ku prospěchu a blahu jednotlivých částek celku, nebudu zapírati, že stalo se dosti mnoho, co státi se nemělo, a že všelicos mohlo

i mělo vedeno býti lépe: ale spravedlivý soud o minulosti náleží již pánu bohu a historii, úvahy pak politické mají sice z minulosti bráti poučení, ale zřetel svůj mají obraceti jen k nynějšku a k budoucnosti, aby aspoň odstraněno bylo z ústrojí státního, co v minulosti ukázalo se býti závadným a škodným.

Uznávaje pravdy tyto již citem více méně
jasným, když dne 11. dubna 1848 psal jsem
známé své osvědčení sboru Frankfurtskému,
pronesl sem byl poprvé slova: „kdyby státu
Rakouského nebylo, musili bychom v prospěch
Europy, ba humanity samé přičiniti se co
nejdříve, aby se utvořil.“ Výpověď tuto učinil
takořka světoznámou světlý bán Jelačič, napsav
ji na prapory, kterými hájiti jal se,
v době nejpovážlivější, jednoty a samostatnosti
říše Rakouské; (mámť o tom svědectví
z úst jeho tehdejšího sekretáře). Nerad se
chlubím, ale mohu říci v pravdě, že jsem
tehdáž přispěl k zachování celistvosti říše;
proto tuším byl jsem r. 1848 i dvakrát (8 máje
21 a 2 září) volán do ministerstva, do něhož nevstoupil
jsem pokaždé jen pro ušetření vlády
samé, abych jí osobou a jmenem svým nepřimnožil
nesnází, kterýchž jí mimo to bylo
zakoušeti hojně od Němcův i od Maďarův.
Ale když minuli dnové nebezpečí a lidé tiskli
se k veslu zase, kterýmž vše zdá se býti nešlechetným,
co jest nešlechtického a Slovan-

ského, upadl jsem i já v klatbu obecnou, a našli se ve Vídni brzy spisovatelé, ježto znajíce tuším mé smýšlení lépe, nežli já sám, a neviděvše ve mně než prostého revolucionáře, psali o mně, že div prý nepukám žlučí sám nad sebou, že se mi kdy událo pronesti slova onano. Já pak ubezpečiti mohu, že jakživ ani na okamžení nezapřel sem pravdy těch slov, a tudíž jako vždy, tak i dnes ještě k nim se hlásím a hlásiti budu bohdá do svého skonání. A poněvadž stal jsem se za ně odpovědným světu i potomstvu, cítím povinnost svou a mám tudíž i právo, dáti širší výklad o tom, kterak ona míněna byla od počátku až podnes. Výklad ten právě jest předmětem i obsahem těchto mých článkův, předešlých i následujících; osvědčuji se, kterak od jakživa jsem si přál a přeji až podnes, aby Rakousko spořádáno bylo ve vnitřním svém ústrojí.

Netřeba mi bohdá odvolávati se na spisy, které v událostech r. 1848 mnou složené vyšly na světlo jmenem všelikých korporací; samo bedlivější čtení mého psaní Frankfurtského může a mělo by přesvědčiti každého, že již v něm leží dosti patrně, ať tak dím, zárodek všech oněch zásad politických, které určitěji a podrobněji hlásány a hájeny byly ode mne v létech pozdějších. Pravda-li jest, že politická moudrost záleží v tom, aby člověk dle změn okolností měnil pokaždé také zásady a

přesvědčení své, tedy vyznám se, že chvály takové nikterakž nezasluhuji. Já ve věcech méně podstatných neb důležitých podrobuji se často zdání cizímu, jakž toho požaduje i potřeba žádoucí svornosti, i pravidlo konstituční majority: ale co se dotýče základních pravd a zásad, od jejichžto provedení visí, dle přesvědčení mého, nynější i budoucí blaho mého
22 národu, jsem a budu vždy stálým a neoblomným, pokudkoli požívati budu rozumu. Následkem toho nemohu ani vyhnouti se, abych i v řečech svých neopakoval se často; základní zajisté a bohem dané čili přirozené poměry státu našeho nemění se vždy s poměry faktickými, kteréž uvozuje do něho vůle lidská.

Aby ale smysl slov nahoře dotčených, kterak jsem jim už r. 1848 rozuměl, vystoupil na jevo s ouplnou zřejmostí, budiž mi dovoleno připomenouti historické faktum posud tuším neznámé, ač není bez důležitosti. Netřeba mi líčiti všech neshod a potržek panovavších v měsíci září onoho léta mezi vládou a národy, zejména pak mezi Maďary a Němci s jedné, a Slovany vůbec i Chorvaty zvláště s druhé strany. Ministerium tehdejší přiznávalo se k zásadám hlásaným od Slovanův (své tehdáž ne-li jediné, alespoň hlavní podpory ve sněmu), a zejmena k zásadě rovnoprávnosti národův, čili což bylo totéž, k eman-

cipaci Slovanův a Rumunův z pod Maďarův
a Němcův: ale skutky hledělo vyhověti stra-
nám oběma, i podporovalo podtají obou. Po-
slaloť hraběte Lamberka do Uher co koman-
dujícího; kterýž aby dokázal, v jakém duchu
hodlal jednati, dal císařskému vojsku střileti
do těch samých dobrovolníkův slovenských,
kteří málo před tím opatřeni byli zbraní od
samého ministra hraběte Latoura. Když pak
i bán Jelačič měl s vojskem svým podnikati
rozkazy Lamberkovy, jako dříve rozkazy
Bathianyiho, a jeho agent ve Vídni, baron
Kulmer, potomní ministr, vedl na „perfidii“
takovou stížnost u mne i u sněmovních přátel
mých: já uradiv se s těmito a vzav s sebou
pp. Riegra i Trojana za svědky, šel jsem oznä-
mit ministru Bachovi a skrze něho celé vládě
úmysl náš asi v tato slova: „že jsme my Slo-
vané, ačkoli počtem nejhojnější, nežádali
nikdy pro sebe panování v Rakousku, aniž ho
ještě žádáme, ale také dřevním postavením
národnosti své ve státu, ano bylo služebné a
takořka bezprávné, že spokojiti se nemůžeme
a nechceme; že co do práva národnosti žádali
jsme a žádáme vždy státi ouplně na rovni s ji-
nými národy, nic méně a nic více; v instrukci
však a v moci hraběti Lamberkovi dané i v ji-
ných skutcích (jichž tuto nepřipomínám) že 23
poznáváme úmysl vlády a ministerstva, přes
všecky jejich krásné sliby, udržeti nás i dále

ve stavu národního helotismu; rovnoprávnost naše národní že jest spravedlivostí před bohem i před lidmi; nemůže-li aneb nechce-li Rakousko nám jí dopřáti a pojistiti, pak že nám na zachování jeho nic nezáleží, neb nespravedlnosti že se nám dostane i kromě Rakouska dosti, a to gratis. Protož naše mnohonásobné shovívání a zapírání sebe, pro ušetření vlády a ministerstva, že došlo svého konce; my že umínili jsme kráčeti napotom svou cestou bez ohledu na ně, staň se pak co staň." Slibové zase opakovaní nedocházeli již víry: ale takořka v zápětí za námi přišlá nenadálá i ohromující novina o zavraždění hraběte Lamberka na mostě Pešťanském sklonila přece vládu, že ustanovila napotom Jelačiče bána za kommandujícího v Uhřích. Contrecoup toho, revoluce Vídeňská 6. října i jiné následky, jsou všeobecně známy.

Uvedl jsem příběh ten jen na důkaz (snad i zbytečný, jelikož rozumí se tušim samo sebou), že přál-li jsem sobě od jakživa existenci státu Rakouského, míval jsem vždy na mysli Rakousko všem svým národům spravedlivé, a vládu, kteráž by jim všem stejně dokazovala se býti matkou a nikterému z nich macechou. Slovy jinými vysloven tentýž požadavek již nesčíslněkrát, že vláda Rakouská nemá býti ani německou, ani maďarskou, ani slovanskou, ani romanskou, ale rakouskou ve

smyslu vyšším a povšechném, t. j. všem svým domácím stejně spravedlivou.

Jest ovšem ve společenských poměrech lidských jistý spůsob spravedlivosti, kteréhož my sobě nikoli nepřejeme, anobrž proti němu právě vší svou mocí rozhodně protestujeme. Když pán domácí povolá své dítky, přátely a hosty k tabuli, a káže čeledi obsluhovati je a spokojiti se třebas jen drobty a odpadky s tabule své, nedopouští se jistě nižádné nespravedlivosti, protože poměr takový zakládá se na služební smlouvě. Požadovati ale nápodobně, aby výhodami, které k vyvinutí ducha národního poskytuje stát veliký, žičil se vždy jen ten neb onen vyvolený národ, ostatní
pak, třebas i přispívali více ku prospěchu a 24
moci celku, aby spokojili se tím, co kdy uráčí se uděliti jim jen z milosti a snad i s doložením, že více nepotřebují, aneb že se to pro ně ani nehodí, — požadování takové, pravím, jest nejen zjevné rušení zákonův práva i spravedlnosti, ale rovnajíc se výpovědi „my jsme páni a vy sluhové“, stává se i urážkou pro ty, kterým křivdu činiti se neostýchá.

A neméně urážlivé jest sofisma jiného druhu, kteréž i nám Čechům jako jiným Slovanům a Rumunům vůbec, často jest slýchati: „vy jste národ ještě málo vzdělaný a vyššího vzdělání nelze vám dojíti, nežli skrze nás Němce neb Maďary; vy pro svůj vlastní

prospěch učíte se a musíte se učiti jazykům našim, vědouce, že bez jejich známosti ani úředními písaři ani kaprály státi se nemůžete; vaši jazykové nevybroušení a chudí ani nehodí se do kruhův vyšší vzdělanosti: nač tedy množiti sobě práci a náklady, a obírati se šlechtěním řeči, bez kteréž dobře můžete obejíti se?" Jest to zvláštní illustrace ku přísloví německému, že kdo utrpěl škodu, neujde ani posměchu. Krásný to syllogismus, nejprv odepříti někomu zákonnou možnost, aby došel v duchu národním osvěty vyšší a pak vytýkati mu, že jí nedošel! Aspoň ti, kdo tak mluvívají, varujte se vychloubati se ještě vyšší osvětou a svobodomyslností; nedostojíť ani sprostému židovskému pořekadlu „leben und leben lassen." Ba konejte, páni, jen spravedlivost; a nedáte-li hned každému, čeho snad ani nežádá neb nepotřebuje, neodpírejte aspoň těm, kdo žádají a potřebují, a počtem obětí, jež přinášejí k obecnému dobrému, dávno toho zasloužili. Pak nebudiž vám péče o to, co kdo činiti má dále, aby došel žádoucího prospěchu v ouřadech, ve vojště neb v obchodu: buda cestou přirozenou dostatečně vzdělán, dovtípí se toho každý pro sebe sám.

Plýtvati frasemi modního liberalismu, chvastati se vyšší osvětou a konstitučním smýšlením, mluviti krásně o spravedlivosti a humanitě, a při tom držeti se zuby nehty všech nad-

právi a výhod materialních, nabytých někdy jen právem libovůle a násilí, i vypínati se hrdou myslí nad těmi, kterým posud křivda se děje: věru takové politické farisejství jest jeden z nejneutěšenějších zjevův nynějšího života rakouského, k jehožto spravedlivému vylíčení potřebí bylo by péra mnohem bystřejšího i obratnějšího, nežli mně propůjčeno s hůry.

IV.*

Nelze zapírati, že veliká rozdílnost národův Rakouských co do původu, jazyka, historické tradice, vyznání a vzdělání, mravův a obyčejův, přirozených náklonností a zaměstnání, hodí se sice výborně pro pověstnou maximu „divide et impera", ale vládě upřímně konstituční naskytuje mnohé i těžké závady a nesnáze. Největší mezi nimi jest snad i beze snadu rozličnost řečí, tak že otázka jazyková pro Rakousko, mimo všecky jiné státy na světě, stává se vážnějším a důležitějším momentem politickým. I absolutní panovníci a despotové sami, přestavše již od drahně století vládnouti pouze mečem a palicí, domáhali a domáhají se poslušenství u poddaných svých také působením na rozum a vůli jejich, což nejinak díti se může, nežli poučováním

*) Článek IV. tištěn v Národu čís. 106. dne 20. dubna 1865.

a užíváním řečí jim srozumitelných: tím pak
více požadují toho pokročilá novověká osvěta
i zásada konstituční svobody. Podstata kon-
stitučního zřízení záleží v tom, že zákonové
v něm ukládají se ne vůlí panovníkovou to-
liko, ale vůlí veškerenstva státního, t. j. vůlí 27
panovníkův i národův pospolu. Národové vy-
slovují svou vůli skrze zřízené své poslance
do shromáždění sněmovních; sněmové tedy,
pronášející netoliko touhy, přání a zdání, ale
vůli národův skutečnou a platnou, jsou pod-
statným základním požadavkem i spolu znám-
kou konstitučního zřízení. Aby z porad a jed-
nání jejich, přes všecka sobě odporná mnění
a chtění stran všelikých, vyšla na jevo vůle
národu celého, aneb aspoň rozhodné jeho vět-
šiny, vždy pravá i nepodstrčená, o to starati
se jest zvláštním volebním a jednacím řádům
sněmovním. O těch já zde prozatím pomlčím,
obrátě pozor svůj předně k jazykové při sně-
mích otázce.

Aby poslancové všech národův Rakou-
ských, scházejíce se dohromady, užívali v po-
radách a jednáních každý přirozeného jazyka
svého, a protož aby ve sněmovně rakouské
ozývali se jazykové německý, český, polský,
rusinský, maďarský, rumunský, jihoslovan-
ský, slovinský a italianský pospolu, jest jakož
každý člověk uzná, hotovou a holou nemož-
ností; byl by to pravý nějaký Babel, vedoucí

ne ke srozumění a sjednocení, ale k různění
a rozptýlení. Netřeba dokazovati, že ne každý
třebas sebe vzdělanější člověk může státi se
nějakým Mithridatem aneb Mezzofantim, aby
v devíti neb více jazycích smlouvati se mohl.
Bez veliké nesnáze dá se ovšem sněmovati ve
dvou, někdy a někde také ve třech jazycích,
ale nikoli více. Proto-li ale mělo by zavesti se
pravidlo z libovůle, a dáti se jednomu z těch
jazykův privilegium, nebo třebas dvěma nebo
třem, aby v nich jediných vyřizovaly se vše-
cky potřeby veřejné i soukromé národův ostat-
ních, a tito aby tudíž zkracováni byli ve právu
národnosti své?

Na rozhodnutí a odbytí otázky a úlohy
této nad míru těžké i vážné podávají se ná-
vrhy všeliké. Nejprostší a nejsumárnější
byl by ovšem ten, kterémuž nejraději by chtěla
strana ode mne již na počátku naznačená,
ježto „nyní sice mlčí ale neodříká se“: totiž
aby raději nebylo sněmův ani konstituce vů-
bec, a potřeby rozličných národův všecky aby
opatřovány byly patriarchalními nařízeními
28 s hůry. Poněvadž ale tužby a plány této stra-
ny, ač daly by se uskutečniti na chvíli, ne-
měly by dlouhého trvání a uvedly by stát ve
zmatek ještě horší a snad i nenapravitelný,
nebudu s návrhem takovým na tomto místě
obírati se podrobněji. Pomina také jiných ne-
nemožných návrhův více, přistoupím již k uva-

žování těch, které činily a činí se ve skutečnosti, a kterýchž rozdíly i chance rozjímají a debattují se ústy i péry všech těch, kdo zabývají se opravdově ústavní otázkou Rakouskou.

A však i tu musím předeslati ještě některé poznámky obsahu povšechného. Konstituční zřízení nevzrostlo a nevyvinulo se v Rakousku tak jako v Anglicku na půdě historické, pochodem znenáhlým a přirozeným, aniž jako ve Francii dobyto bylo a ustrojeno mnoholetými zápasy celé intelligence národní, ale zasazeno jest tu co hotový štěp cizí najednou a vštípeno na sazenice domácí rozmanité. Naskytuje se tu přirozeně otázka, hodí-li se ono také do sadu našeho, do poměrův našich, v té celé spůsobě, jak se uspůsobilo za hranicemi? Uniforma oblíbená u státův jednorodých bude-li také slušeti státnímu tělesu skládajícímu se z různorodých částek? Rozvážlivý člověk sezná každý, že to aspoň věc jest na pomyšlenou. Nicméně pozorujeme na všaký den, kterak političtí mudrci v Rakousku, nejvíce pak němečtí a Vídeňští, rozumují o vnitřních poměrech a potřebách našich, jakobychom živi byli ve Francii aneb v Němcích, jakoby jazykové otázky pro nás ani nebylo; ba četli jsme celou knihu důmyslně psanou o přirozených podmínkách parlamentarismu v Anglii a u nás, kdežto téměř ani slovem nezavadilo se o růz-

nost národností rakouských. Za to mám, že
někteří tak činí ze skutečné pouhé nevědomosti
a nedojípky, jelikož buďto necestovali napro-
sto nikdy po rozličných končinách Rakouska,
aneb aspoň ne s povědomím a citem, že kdo-
koli žijeme u vnitř hranic státu, jsme všickni
„svoji“, a nespomínají na větu: „Austriacus
sum, Austriaci nihil a me alienum puto“; takž
neznajíce ze života než jednu národnost v Ra-
kousku, nestarají se a nepřemýšlejí o jiných.
Jsouť však, a to většinou, i takoví, kteří zou-
29 mysla spatřují jen jednu neb druhou národ-
nost a zapírají všecky ostatní. Spůsobu toho
byl ku př. pan Košut Lajoš, jeden z nejzuři-
vějších odpadlíkův rodu slovanského, jenž pro-
hlásil, jak známo, veřejně, že v Uhřích ne-
znal a neuznával než jediný národ (nemzet,
t. Maďary), ostatní všichni že jsou prý jen
pouhá plemena (fajta či fajzat?), a pohříchu
košutuje tím spůsobem až podnes mnoho tisíc
lidí. Také mimo Uhry najde se na tisíce Něm-
cův, kteří nápodobným spůsobem smýšlejí
o národu svém naproti národům jiným, ačkoli
tytýž ostýchají se, vysloviti to stejnou hru-
bostí. S jiné strany nachází se množství po-
litických mudrcův, u nichžto svobodomysl-
nost a konstituční zásady neplynou ze srdce
a z citu, ale jen z hlavy a rozumu jejich, po-
kud totiž naučili se jim od cizozemcův, nej-
více Francouzův a Němcův; oni neschopni

jsou pojmouti mysli a představiti sobě konstituční organismus státní v jiné spůsobě, nežli dle šablony předbřeznové francouzské a belgické, i dle oplesku jejího, jejž postavili jim před oči páni Rotteck a Welker; cokoli těmto nepodobá se na vlas, není dle zdání jejich konstitučním ani svobodomyslným; nepřestanou naříkati a křičeti na zpátečnictví, pokudkoli v liberalném katechismu jejich jen jaký puntík nad i scházeti bude. A poněvadž v oblíbené oné šabloně otázka jazyková nemá nijakého místa, nechtějí ani v Rakouské konstituci o ní slyšeti; genirujeť jich, nevědí, co s ní si počíti; protož ji, pokud nejvíce možná, ignorují aneb naprosto zapírají, a mudrujíce výtečně ve smyslu Rotteko-Welkerovském, ani se nedovtipují, že moudrost jejich nemá u nás často ani půdy, ve které by se ujmouti, kvésti a ovoce přinášeti mohla. Všickni ti, kteří nesnázem jazykovým vyhnouti se chtějí pouhým zamlčením a nedbáním jich, upomínají velice na známou chytrost pštrosovou, ana domnívá se, že nijaké nehody není obávati se, když jen oči před ní se zavrou.

Druhou úvahu vymáhá otázka následující: když nelze naprosto, aby národové Rakouští všickni scházejíce se dohromady mluvívali k sobě každý jazykem svým přirozeným, nedalo-li by nehodě té vyhověti se spůsobem jiným, nežli urážlivým privilegováním jeděch

30 naproti druhým? potřebí-li, aby oni na generálních svých sněmích brávali na přetřes všecky rozmanité potřeby života veřejného i soukromého, a mluvívali tu, jak se říká, de omni re scibili et quibusdam aliis? nebylo-li by záhodno, aby činily se rozdíly ve předmětech rokování jejich a odmísily se záležitosti společné, bez kterýchž jednota státu nemožná jest, a kteréž tedy nutně jen společnou vůlí rozhodovati se musejí, od těch, které jednotného a společného vyřízení nepotřebují, ba snad ani nesnesou? Pro záležitosti ony, ovšem důležité ale počtem nehojné, dal by se tuším najíti spůsob vyřizování méně příkorný citům jednotlivcův, když by viděli, že právo jejich přirozené uznává se za platné a má všude průchod, kdekoli to možné jest. Samy potřeby národův bývají, dle rozdílného stupně jejich vzdělání, historické tradice, mravův a zaměstnání, ba i polohy a podnebí tak rozdílné, že jednotvárné o nich rozhodování bylo by až i nevhodné a škodné. Jsouť také národové vždy konservativnější, nežli se býti zdají, a nechtějí náhlému přestrojování života svého dle theorie. Tedy ať sněmovníci a zákonodárci hojných národův Rakouských scházejí se a rokují rozdílně ve skupeních čili gruppách více méně stejnorodých, i ať sněmují spolu třebas ve třech jazycích, ku př. v zemích Sedmihradských maďarsky, německy a

rumunsky, v Jihoslovanských slovansky, německy a italsky, v Československých česky a německy, v Haliči polsky a rusinsky atd. Tak vyhoví sami rozmanitým potřebám svým mnohem lépe, nežli kdyby tyto v jednom všeobecném shromáždění vždy jako na jedno brdo tkány byly.

Otvíráť se tu ovšem pole nových kontroversí: jaková i která mají býti skupení ona in concreto? co má jim sloužiti za základ, jazyk-li či historie, zeměpisná poloha i sousedství, či shoda potřeb duchovních i materialních? a jsou-li historicko-politické individuality, jako ku př. Slezsko, Bukovina, Salcbursko atd. dostatečny, aby tvořily taková skupení samy pro sebe?

Já když ku prosbě neb. Karla Havlíčka na konci roku 1849 podal jsem do Národních
Novin článek svůj „O centralisaci a rovno- 31
právnosti národní v Rakousích“, kterýž spůsobil někdy dosti hluku, odvážil jsem se staviti ona skupení na základě čistě ethnografickém. Jak tehdáž věci stály, zdál se mi spůsob ten poměrně s menšími nesnázemi spojen býti a také příměji vésti k upokojení realných potřeb národních, nežli kterýkoli jiný. Však jsme od té doby dostatečně zkusili a zakoušíme i podnes, kterak ku př. na nynějším sněmu českém každý návrh váží se především dle prospěchu, jejž přináší aneb sli-

buje té neb oné národnosti, a dle toho nejvíce buďto přijímá neb zavrhuje se; nebylo-li by žádoucí, aby tato překážka obecného blaha i pokroku odstraněna byla? Nebyla-li by to veliká i pro celek státní výhoda, kdyby národové, nemajíce takových závad v lůně svém a nejsouce haceni jeden druhým, snažili se jako o závod všemi silami svými každý o zvelebení své sám v sobě? Urážíť to arci, jak se praví, historický cit národův, když by ku př. Čechy neb Uhry přestaly sněmovati co království České neb Uherské: a však my, aspoň v Čechách, u německých spoluobčanův svých bohužel jen na mále pozorujeme onen historický cit pro království České, a neníť vůbec tajno, že nejeden z našich sousedův nerozmýšlel by se ani na okamžení prodati Prahu za Vídeň nebo za Frankfurt. Uhři pak upadají ne bez příčiny v podezření, že hlavně proto hájí historicko-politické individuality své, aby neutrpělo ujmy panování živlu maďarského. Návrh můj právě byl důkazem, že my Slované nebažíme po panství nad jinými národy, ani po utiskování jich. O mně jakožto historiku mnozí lidé ani dovtípiti se neuměli, kterak já mohl v takové míře zapříti historické zásady, a přimlouvati se za stroj patrně revoluční, jakový bylo roztřídění říše Rakouské dle národností. Ovšem že návrh můj souvisel s revolucí a stal se možným jen pře-

dešlými ohromnými bouřemi, které byly otřásly
a rozryly všecky základy monarchie Rakouské
až do dna; já skutku toho nespůsobil, ale hle-
děl jen užiti jeho a obrátiti ku prospěchu obec-
nému. Revolučních, aneb aspoň historické
právo vyvracujících poměrův a návrhův, na-
skytlo i udrželo se od té doby mnohem více, 32
proti kterým mnozí ani sebe konservativnější
páni nereptají, ku př. podřízení sněmu Če-
ského pod říšskou radu, ježto Čechy, co svět
světem stojí, požívaly s králem svým, co do
zákonodárství, vždy ouplné samostatnosti,
o kterou nepřipravil jich ani Ferdinand II.
Však já uznávám, že od té doby, co konsoli-
dovaly se opět geograficko-historické základy
říše naší, a co theorie barona Eötvöse o hi-
storicko-politických individualitách došla oblí-
bení jak u vlády tak i u většiny národův,
návrh ode mne 1849 činěný stal se již neto-
liko nevhodným, ale i nemožným; nejsemť při
vší své doktrinárnosti nikoli tak urputným
ideologem, abych politický plán sebe spasite-
nější provésti hleděl proti tak říkaje 98 pro-
centům veřejného mínění. Ale zásada rovno-
právnosti národní potká se proto v prakti-
ckém provedení svém s nesnázemi ještě mno-
hem většími, nežli prvé: a předce na prove-
dení jejím visí, ať tak dím, bytí a nebytí Ra-
kouska, co jednotné a mohútné říše.

Mámeť tedy nyní trojí politickou soustavu,

o které v Rakousích spory se vedou: *centralistickou, dualistickou* a *federalistickou;* první propůjčuje hegemonii jedinému národu Německému, druhá poděluje o ni Němce a Maďary, třetí bere za heslo rovné právo všech národův. Přistupujíc konečně k rozjímání a uvažování jejich podrobnému, kochám se nadějí, že nepotkám se s podobnými překážkami, jako na konci r. 1849. Na Hradčanech našich aspoň nepanuje a nehrozí mi více soud vojenský. —

V.*

Jakkoli hojné staly se proměny ve veřejném a státním životě Rakouska od r. 1848, z nichžto každá zdála se ve své době rozhodnou býti pro věky budoucí: nelze přece neuznati, že vyhlášení *diplomu* dne 20. října 1860 důležitostí svou převýšilo je všecky vysoko daleko, a že vnitřní svou váhou rovná se známé pragmatické sankci z roku 1713—24. Veliký a pravý jeho význam leží ale více v obsahu jeho, čili v duchu a v zásadách, jež prohlašuje, nežli ve formě, t. ve slovech a paragrafech, kterýmiž se to stalo. Duch ten jeví se především ve skutku, že vznešený panovník domu Rakouského, a s ním spolu celý přejasný dům jeho, dobrovolně sice, ale spůsobem co možná nejslavnějším a dokonale zavazujícím,

---

*) Článek V. tištěn v Národu č. 11`. dne 26. dubna 1865.

odřekl a vzdal se nároku na panování absolu-
tistické v zemích svých, a že tudíž absolu-
tismus onen stal se od té doby v Rakousku
na věky právně nemožným. Stalo se to pod
jedinou výminkou, ku kteréž císař pán do-
tčené pragmatické sankce oprávněn byl: aby
34 totiž tím neutrpěla jednota i moc státního
celku. O tom ale, kterak tuto jednotu a moc
státní srovnati lze se svobodou národův, roz-
hodovati mají napotom národové sami ve
spolku a v dorozumění s panovníkem svým.
Význam takového skutku zvýšuje se okol-
ností, že stal se pouze za příčinou vnitřní,
spravedlivým totiž uvážením všech potřeb
státních i uznáním a „plněním panovničí po-
vinnosti“, a nikoli zevnitřním jakýmkoli do-
nucením.

Z povšechného ducha onoho skutku plynou
přirozeně dvě hlavní zásady: 1. že zákono-
dárná moc napotom rozdělena jest mezi pa-
novníka i národy tak, že jí ani panovník sám
bez vůle národův, ani národové bez vůle pa-
novníkovy provozovati nemají a nemohou;
2. že při provozování moci zákonodárné má
se pilně ohled bráti jak s jedné strany na pro-
středky, kterýmiž udržuje se jednota i moc
státního celku, tak i s druhé strany na roz-
dílné povahy, historické tradice a potřeby ná-
rodní, čili jinými slovy, že na sněmích v Ra-
kousku má se staráno býti jak o rozmanité

životní otázky všech různých národův, tak
i o jednotu a celek říše.

Takový jest tedy výtečný duch a smysl
diplomu říjnového, kterýž jakož od nikoho
nemůže dáván býti v pochybnost, tak i vše-
obecného dochází uznání. Co se ale týče
formy čili textování jeho, nelze nezpozoro-
vati, že ono nese na sobě známky netoliko
jakéhosi, nepravím unáhlení, alespoň spěchu
neprospěšného, nýbrž tuším i vlivu nejedno-
myslného, ať nedím sobě odporného. Na dů-
kaz toho uvodím osudné Alinea v § 3, počí-
nající slovy „Nachdem jedoch,“ jímž panovník
zůstavil sobě vůli, dáti radě říšské tytýž vy-
jednávati také o věcech zákonodárství se tý-
kajících, kteréž nepadají do výhradní její
kompetence. Alinea to mohlo i mělo styliso-
váno býti zřetelněji a určitěji, aby vyloučilo
ze sebe všecky neshodné, ba i sobě odporné
smysly. Panovník, uznávající právo národův
ke spolupůsobení při zákonodárství, a chtějící,
aby práva jejich historická, pokud nepříčí
se jednotě a moci říšské, došla svého uznání
a platnosti, neměl jistě a nemohl míti oumyslu,
zvěčniti ku př. stranný centralisační a ni-
vellující směr někdejší nejv. kanceláře dvor-
ské, neshodovavší se nikdy ani s přáním če- 35
ského národu, ani se zřízením a právem zem-
ským, ani se sterонásobnými zápisy a reversy
a s přísahami všech korunovaných králův

Českých až do posavad žijícího Ferdinanda V., ba ani s pravým a stálým prospěchem říše. Hodno jest také povšimnutí a uvážení, že diplom, mluvě o mimořádných pádech takových, užívá vždy jen slova *„vyjednávání"* (Behandlung), nikoli také *„vyřízení"* neb *„rozhodnutí"* (Erledigung, Entscheidung), tak že po vyjednávání na jednom místě, mohlo i mělo konečně takových věcí vyřizování a rozhodování díti se na místech jiných (t. na sněmích zemských). A takovýto výklad onoho Alinea nemá v sobě nic závadného ani ve smyslu autonomistův, jelikož dobře se dají předvídati pády, kdežto společné dorozumění se národův může státi se žádoucím i ve věcech nedotýkajících se jednoty a moci říše. Ale v kruzích bureaukratie Vídeňské (neumějících odříci se myšlenky, že spása Rakouska záleží ve věčném poručníkování jejich nad národy) nepřestal převládati duch a směr opačný, jehožto působením a vlivem moc a právo pouze fakultativní obrátilo se později v imperativ kategorický, a nařizováno, že kromě zemí koruny Uherské mají a musejí všecky dotčené politické potřeby zemí a národův jiných vyjednávati a vyřizovati se společně (v užší říšské radě). Jistě uzná každý nestranný a nepředpojatý soudce, že nedosti určitá a tudíž vadná jest každá výpověď, do které smysly netoliko rozdílné ale i sobě od-

porné vkládati se dají. A předce dokládají se
jak diplomu vůbec, tak i dotčeného Alinea
zvláště, všecky tři mezi sebou neshodné poli-
tické soustavy a strany, centralistická, duali-
stická i federalistická. Důkaz pro první jest
ten, že pravý základ její, patent 26. února
1861, praví se býti jen provedením diplomu
říjnového; pro druhou, že již i diplom dotýká
se rozdílu mezi zákonodárstvím v zemích ko-
runy Uherské a jiných; pro třetí, že ona do-
máhá se skutečného provedení diplomu ve
smyslu jeho původním, nepochybném a zdra-
vém.

Že i přední státníci Rakouští nevšickni
uměli hned vpraviti se dostatečně do ducha
nové epochy, založené diplomem říjnovým, to 36
dokázali chováním svým hned na počátku sami
dva posavadní ministrové státní, hrabě Golu-
chowski a rytíř Schmerling. První zdál se
nemíti ani politického smyslu, když téměř sou-
časně s diplomem říjnovým, zaručujícím vý-
slovně rovnost všech tříd obyvatelstva před
zákonem, jal se vyhlašovati provincialní sta-
tuty, sestavené již pod jeho předchůdcem mi-
nistrem Bachem, a zakládané na feudalní zá-
sadě rozdílů stavovských. Zdá se však, že i ry-
tíř Schmerling, veda ku prohlášení únoro-
vého patentu, nepochopil aneb aspoň neuvážil
ducha diplomu říjnového, jak náleželo. Když
již mocnář dobrovolně a co nejslavněji odřekl

a vzdal se byl práva, ukládati poddaným svým zákony jednostranně mimo jejich svolení, nemělo-li především mezi ním a jimi státi se nějaké usjednocení *o zákonu nad zákony,* čili o spůsobu, kterým napotom zákonové státní ukládati a vyřizovati se měli, t. j. o chartě konstituční? Vím já, že spůsobem, který zvolen byl, chtěly se předejíti a uvarovati všeliké spory a hádky jak nemilé, tak i nevyhnutelné při každém takovém jednání: ale podařil-li se úmysl takový na cestě nastoupené? O tom historie posledních čtyr let dává hlasité a neobojetné svědectví. Nějaký korrektiv chyby této, ať tak dím, politicko-logické, zdál se poskytován býti paragrafem 14 únorového patentu, v němžto výslovná řeč jest o zákonné možnosti změn a oprav ve všech jeho částkách; protož my Čechové, po nedlouhých rozpacích, neodporovali ale přiznali jsme a účastnili se v zavedeném běhu politických rokování, vždy jsouce té naděje, že paragraf dotčený dokáže se býti pravdou. Potvrzovaly nás v té naději r. 1861 netoliko mnohé řeči soukromé mužův vládních, ale i poloúřadní aneb aspoň officiosní jejich tehdáž orgány, osvědčivší veřejně, že nezdálo se, aby konečné dorozumění a usjednocení se vlády s námi a s požadavky ve programu našem vyslovenými potkati se mělo s podstatnými nesnázemi. A však jak marnou zjevila se býti naděje ta,

dokazují všecky posledních let dějiny; zvláště
bolestnou a nezhojitelnou ránu zasadila jí
zkušenost naše na sněmu českém dne 10. břez-
na 1863. Rytíř Schmerling, jakož vůbec známo
a uznáno jest, i naproti Uhrům a Chorvatům 37
pode jmenem transakce a sjednocení zdá se
rozuměti vždy jejich předběžné a bezvými-
nečné podrobení se pod jeho požadavky; tím
více a tím bezohledněji žádal téhož vždy na
nás, kteří nepostavili jsme se nikdy v oprav-
dový odpor proti vládě, a kterýmž i předchůd-
cové jeho již ode drahně let zvykli byli ne-
přičítati důležité váhy politické.

Vyložiti pokud možná důkladně a upřímně,
proč nám slovanským Čechům, i při nejochot-
nější vůli, aspoň dle mého zdání, mravně a
tudíž i politicky nemožné jest vyhověti před-
pisům a podrobiti se bez výminky požadav-
kům takovým, jest přední oučel těchto mých
řádkův. I u nás, na březích Vltavy a Labe,
platí proslulé „Non possumus“. Jdeť nám tu,
abych jedním slovem řekl všecko, o zacho-
vání života našeho národního; požaduje se na
nás to, co v sobě nese implicite podepsání
ortele smrti nad národností naší, čili národní
samovražda; chce se, abychom my samovolně
poddali se a nastoupili na cestu, kteráž zne-
náhla sice a pro krátkozraké lidi neviditelně,
ale tím jistěji a neodolatelněji vede tam, od-
kudž není návratu ani z mrtvých vstání více.

Pokud já znám úmysly ohromné většiny krajanův svých, mohu říci, že dobrovolně oni tam nikdy nepůjdou; a byť by se i stalo tak od některých lidí, nemělo by [to], co nemravný závazek, nižádné platnosti. My již od půldruhatisíce let, od té doby, co poprvé slovo české rozléhalo se po posvátném Řípu a Vyšehradu, trváme v ustavičném zápasu o zachování národního bytu svého: setrváme v něm i dále do vůle boží. Však my proto neprotivíme se zákonům jakýmkoli, ať Bachovským, ať Schmerlingovským, majícím skutečnou platnost ve vlasti naší: ale pokud požíváme svobody, nemůžeme a nebudeme schvalovati nežli ty, které uznáme za spravedlivé. On peut subir le droit du plus fort, on ne le reconnait pas (můžemeť podnikati pod právo někoho silnějšího, a přece neuznávati jeho za právo). Věrnost a poslušenství lze vymoci na nás bez nesnáze: ale mravní city musí ten, kdo jich požívati chce, zasluhovati sobě; v ce-
38 lém světě od jakživa dává se láska jen za lásku, důvěra za důvěru, oddanost za oddanost.

Nebudu já zde rozbírati podrobně všecky rozdíly a odpory, které naskytují se mezi diplomem říjnovým a únorovým patentem hned na první pohled; učinili to již jiní přede mnou dostatečně. Opravdu, když diplom dí, že cokoli nenáleží do zejmena vytčené kompetence

ústřední rady říšské, náleží do područí sněmův zemských, a patent naproti tomu, že cokoli nevytčeno zejmena v kompetenci sněmův zemských, náleží do područí říšské rady, — rozdíl a odpor tak podstatný a důležitý musí mocně bíti do všech i sebe slabších očí, třebas u lidí ani nerozumějících poměrům politickým. Ale nesmím a nemohu zdržeti se, abych neobrátil pozoru na osudné ustanovení ono v únorovém patentu, kterýmž i ti předmětové zákonodárství, kteří netýkají se společných záležitostí říše, čili jednoty a moci celku státního, přikazují a dělí se mezi ústřední říšskou radu a mezi sněmy zemské, ovšem tak, že lví podíl připadá radě říšské. Kdož pak tu nevidí, že při takovém rozdělení mezi dva faktory nemůže sporům o kompetenci býti ani počtu, ani konce, pokud jeden z nich nebude uveden do stavu takového, ve kterém podobati se bude pouhému stínu bez reality, bez života i moci? Však již v prvním lustrum působnosti ústavy únorové bylo nám spatřiti, kterak činily se pokusy a návrhy ke scentralisování veškerého departementu nejen veřejného vyučování, ale i spravedlnosti a soudnictví, a ministrové odpírali jim jen z příčin opportunity, nikoli z důvodův principialních. Také aby nebylo pochyby o skutečnosti takového proudu a směru, rozhoduje říšská rada již nyní o finanční otázce netoliko v departementech věcí společných a

ústředních, jí diplomem zejmena přirčených,
ale i v jiných, kteréž diplom přikazuje sně-
mům zemským, jakož jsou politické vlády zem-
ské, školství vyšší a nižší, soudnictví atd.,
takže těmto sněmům, s disposicí nad nervus
rerum, odjímá se všecken rozhodný vliv na
věci tyto již napřed. Ba i to již bylo nám sly-
šeti na sněmích zemských, že politické otázky
vůbec, a netoliko zahraničné zvláště, nenále-
39 žejí do kompetence jejich. V takových okol-
nostech kdo pak může býti tak tupé mysli, aby
nepředvídal, s jakovým osudem musejí potkati
se sněmové zemští v budoucnosti nedaleké?
kdo může pochybovati, že život parlamen-
tární, bez kteréhož budoucně žádný národ ne-
toliko prospívati ale ani v bytu se udržeti ne-
může, za nedlouho zmizeti musí naprosto ze
sněmovny české, ano tu již jen o některých
potřebách místních, o nemocnicích a špitá-
lech, o přípřeži a ubytování vojska atp. po-
jednávati se bude, jiné pak věci všecky potaho-
vány budou do Vídně k vyřízení tam jedno-
tvárnému a — německému? Že ale živel ná-
rodní, zbavený života parlamentárního, pad-
nouti musí dříveji později v oběť živlu s ním
se stýkajícímu a požívajícímu takové výhody
v ouplné míře, to jest pravda, kteráž jakož kaž-
dému myslícímu člověku sama sebou bije do
očí, tak nemohla ujíti pozoru ani p. Schmer-
lingova. Dále o tom mluviti nechci, an bych

sotva ubrániti se mohl trpkých reflexí; doložím jen, že co tu vynáším na jevo, nemá nikoli do sebe půvabu novosti, jelikož ve smyslu tomtéž měl jsem čest již po dvakrát vysloviti se veřejně ve sněmovně panské ve Vídni (21. června i 27. srpna 1861), jakož dosvědčují zápisky její stenografické. Nevážím já sobě výčitky, od protivníkův tak často činěné, že vždy ohřívám a opakuji tytéž řeči již zastaralé. Stáří pravdy sahá nad stáří všehomíra: jen lež zjevuje se vždy nová, jelikož umírá pokaždé v okamžení, jak mile poznána bývá.

Také ani do podrobné polemiky proti centralisačnímu systému v Rakousku nechci se zavoditi na místě tomto; vedeť se ona již prvé od všelikých opposičních žurnálův s důmyslem a zdarem ovšem nestejným; a bezpříkladné množství pokut, do kterýchž tito upadají, jest důkazem ostrašujícím, jak nesnadno bývá při ní nezavaditi o některý paragraf tiskového zákona. Dovolím sobě, k závěrku tohoto článku, jen jednu otázku: kdo cítí více potřebu centralisace administrativní, národové-li sami, aneb Vídeňská bureaukratie? jinými slovy, v čím interessu více uvodí a provozuje se ona, v interessu oněch, čili této? A jestli, tuším, nepochybné jest, že národové přejí sobě spravováni býti každý dle svých vlastních potřeb **40**
rozdílných, a nikoli dle úřední uniformy: srovnává-li se to se zásadami konstitučními,

aby národové akkomodovali se úřadům, a nikoli úřadové národům? Či snad domýšlí se někdo, že ouřadové naši, přestanouce dýchati vzduchem Vídeňským, přestanou býti úřady císařsko-královskými?

VI.*

V poslední době slýchati jest čím dále tím živěji zmáhající se odevšad stesky, že ústava říše Rakouské, založená diplomem říjnovým na základě novém, a zjinačená patentem únorovým značně, nechává se již na čtvrtý rok ležeti takořka ladem, že nedostavuje a nedodělává se ani ohledem na tak řečená základní práva občanská, ani ohledem na ústrojí jak celku státního, tak i jednotlivých jeho částek. Stesky takové, ozývajíce se zvláště zvučně ve kruzích zákonodárných za Skotskou branou ve Vídni, obracují zření a touhu svou čím dále tím patrněji k *dualismu,* co k nějakému spasiteli a vykupiteli; a i ministerstvo státní, počínajíc, tušim, pochybovati o vhodnosti dalšího v té věci „čekání", nedá-li samo unášeti se proudem a směrem tím, aspoň neklade proti

* Článek VI. tištěn byl v Národu č. 119 dne 3. máje 1865.

němu odporu tak rozhodného, jako dříve. Takž celá politická konstellace v Rakousku v nejnovějším čase ukazuje na co den rostoucí prospěch zásady dualistické.

42 Co jest ten dualismus a jaký jeho smysl? Snáze dá se odpověděti, čím on v Rakousku byl a jest, nežli čím budoucně býti má. Bude tomu teprv asi sto let, co státníci Vídeňští, centralisujíce a uniformujíce čím dále tím směleji a rozhodněji, počali méně a méně vážiti sobě historického práva v zemích nyní již jen „Kronlandy“ zvaných: proti čemuž ačkoli odpor zdvihal se všude, proveden jest však jen v Uhřích důrazně a důsledně, jak při smrti císaře Josefa II., tak i později za Františka I.; jen Uhry uhájily ústavní život a svézákonnost svou, přes všecky odporné pokusy a nehody, až do r. 1848, jak co do podstaty tak i do formy její, kdežto v Čechách a jiných zemích ponechány sice staré formy s většího dílu, stará jmena i obřady některé, ale bez významu podstatného. Dualismus dosavadní znamenal tedy vládu rozdílnou i dvojí, v jedné polovici říše ústavní, v druhé absolutistickou; od r. 1848 a zvláště od r. 1860 proměnily se poměry jen v ten spůsob, že kde dříve vládlo se absolutisticky, tam nyní (exceptis excipiendis) vládne se dle ústavy, v Uhřích pak od té doby panuje zákon martialní.

Mimochodem dobré bude pozorovati a pa-

matovati sobě, že dualismus zde líčený nesl na sobě známky původu více méně revolučního; povstalť zajisté za přistřihováním a rušením historických práv ústavních; což působí-li se mocí strannou, nazývá se vždy a všude působením revolučním, bez rozdílu, pochází-li s hůry nebo s dola. Naproti tomu sluší co federalistickou naznačiti celou starší dobu v dějinách Rakouských, pokud totiž každá země spravována byla ještě dle vlastní své právní tradice.

Nový ten dualismus, který teprv ustrojiti se má, může dle mého zdání vzíti na se jen jednu z následujících forem: 1. obě částky říše, jichžto hlavy budou Vídeň a Pešť, budou míti společného sice panovníka, ale zákony docela rozdílné, nezávisné od sebe vespolek — pouhá to personalní unie; 2. pod společným panovníkem Vídeň a Pešť budou o společné některé zákony umlouvati se mimořádně jen když naskytne se zvláštní toho potřeba — to p. Deákovo pověstné „von Fall zu Fall"; aneb 3. 43
o všech společných záležitostech říšských (jež vypočítá diplom říjnový v § 2, patent únorový v § 10), budou Vídeň i Pešť umlouvati se řádně a rozhodovati pod společným panovníkem společně; o záležitostech ostatních rozhodujž obojí strana s volí panovnikovou pro sebe sama — to dualismus ve smyslu hrab. Szécsena i, tuším, p. Kaisersfelda. Forma střední jest

jako nějaký kompromiss mezi stranami krajnými, první tak zvanou resoluční, a třetí stranou, jak se praví, „mužův říjnových".

Vídeň, uznávajíc konečně, že centralisace naprostá i povšechná, jakovéžby nejvíce si přála, potkává se s překážkami nepřemožitelnými, počíná kloniti se k formě třetí, a neodpírá již naprosto poděliti se s Peští o těžiště říše. Její naděje ve zdar nové úmluvy nabývají posily ze slov od p. Deáka nedávno veřejně pronešených, jimiž kladena byla váha na zachování jednoty a moci celé říše. A však, nebyl-li jsem já zle zpraven roku 1861, p. Deák již i tehdáž, aspoň některý čas, nakloněn byl k vyřízení věcí dle formy třetí, dříve nežli vyslovil své „von Fall zu Fall". Dal-li se již dříve vésti více smýšlením většiny národu nežli svým vlastním, není nepodobné, že i budoucně tak učiní.

Mně nepotřebí vykládati, které z těch forem dal bych přednost, jelikož jsem přesvědčen, že dualismus v jakékoli formě prokáže se nezadlouho záhubným býti pro celou říši, ba ještě záhubnějším, nežli ouplná centralisace. Budeť to zajisté dvojí centralisace, jedna jako druhá proti přírodě i proti právu; a dvojí zlé i dle nejsprostějšího rozumu horší jest, nežli jedno. Však já nemohu ani přesvědčiti se, žeby vláda naše, žeby ministrové sami skutečně k dualismu kloniti se měli; nemohu pomysliti

sobě, žeby titéž státníci, kteří ne bez nesnází
a obětí všelikých obnovili ku př. autonomii
Sedmihradska, nyní zrušiti ji měli zase, a
mluviti ku poslancům rumunským i sasickým:
přátelé! hodni jste byli, že k žádosti naší, ne-
hledíce na odpor Maďarův, přišli jste sem do
Vídně: nyní buďte zase tak hodni, a podrobíce
se dosavadním protivníkům svým, jděte také
do Pešti! Nepochopitelné jest mi, kterak 44
kancléř Mažuranič s takovým úsilím vábiti
mohl by krajany své do budovy před Skotskou
branou, kdyby věděl, že jim, pro národní
spásu svou, putovati bude hlavně do Pešti.
Proto nepochybuji, že jen v obyvatelstvu říše
Německém a Maďarském, a nikoli ve vládě
Rakouské, proud dualistický převládati a pa-
novati může: a podává-li se jemu také některý
státník, bude to znamení, že u něho sympathie
neb antipathie národní vrch berou nad ohledy,
kterýchž požaduje udržení jednoty a moci
státního celku Rakouského.

A však úmysly a cesty politiky světské bý-vají často právě tak nevyzpytatelny a rozumem nedostížitelný, jako cesty božské prozřetelnosti: tu nelze vždy spoléhati se na známou filosofickou zásadu, že co nerozumné jest, ani bytu míti nemůže. Protož povinnost jest každého upřímného vlastence i občana, vidí-li připravovati se státu jaké nebezpečí, nemlčeti, ale pozdvihnouti hlasu svého, varovati a vy-

stříhati; povinnost zvláště těch, kdo měli čest, voláni býti tam, kde o říši porady se dějí.

Otázka o dualismu v Rakousku byla v novinách („Národu") již jednou (9. listopadu 1864, pod poznámkou „Na povšimnutí dualistům Vídeňským") předmětem rozboru důkladného a důrazného. I ačkoli methoda v něm jiná byla, nežli u mne v obyčeji, podobajíc se více nadšené improvisaci a expektoraci; ačkoli článek ten staví v popředí poměr jen národu Českého k zamýšlenému dualismu, na jiné národy jen mimochodem ohled bera: psán-tě však s tak důmyslným rozhledem politickým, tak živě a úchvatně spolu, a snáší se i s mými náhledy tak úplně, že neumím učiniti nic lepšího, nežli opakovati na tomto místě aspoň větší a důležitější jeho částku. Neškodiť nic, přivoditi ku paměti vícekrát tytéž věci a tatáž slova, zejmena když i situace trvá tatáž, která dala jim vznik první; a nekaždý můj čtenář bude míti hned na snadě číslo 275 „Národu" z roku minulého, aby pohodlně doň nahlédnouti mohl.

„Hlavní trumf pánův politikářův Vídeňských, když jsou s moudrostí svou v koncích a sobě již rady nevědí, je vždycky *dualismus*. Nebudete-li vy Čechové nás poslouchat, po-
45 volíme Maďarům, dáme jim východní polovici říše do plné moci, a podržíce sobě západní sami, scentralisujeme ji ještě mnohem

tužeji. Dále pak, to se rozumí, bude se maďarizovati ve východní části, a v západní tím směleji germanisovati.“

„My nevíme, má-li politická myšlenka tato jakého zastavatele i mezi státníky rakouskými; smutné jest ovšem (a věztež, že my Slované zapsali jsme si to dobře za ucho), že také listové, ježto platí jinak za officiosní, otvírali nám takovou vyhlídku! A věru museli jsme se diviti té nedospělosti a nemotornosti, ať nedím tuposti politické, kteráž se domnívá, že klackem a zákeřnickými hrozbami dovede nás Slovany získati. Či myslíte, pánové, že my jako psi líbati můžeme nohu nás šlapající? Kam to hodláte přivésti, budete-li takto traktovati národ, kterýž činí většinu celé říše, budete-li mu hned zpředu vykazovati v budoucnosti Rakouska roli politického a národního neoprávněnce, budete-li ho odsuzovati za helotu, za material vlády pro jiné dva národy? A myslíte-li, zaslepenci, žeby Slované rakouští přijali pokorně roli takovou? myslíte-li, že věci takové dají se provésti tak snadno a bez velikých převratův? Zapomínáte na zásadu mocnářův Rakouských, že jen spravedlivost může býti trvalým fundamentem říše! My Slované jsme pokojní lidé, ale pro všecko radíme vám: nesejte větrův, aby jste neklidili bouří!“

„A však považíme-li všecko, nemůžeme vě-

řiti, žeby ve Vídni kdo z rozumnějších poli-
tikův, leč by byl skrytým neb zjevným ne-
přítelem Rakouska i panující dynastie, mohl
opravdově tak smýšleti a raditi k takovým ce-
stám. Myslíme, že jen někteří nezletilí politi-
káři pouštějí takové draky do povětří leda pro
svůj jux a pro postrach lidí pověrečných: a
však nemělo by se jim přáti místa k tomu
aspoň v listech officiosních. S tak vážnými
věcmi žertovati neradno."

„Ostatně víme ze zkušenosti, že dotčené zá-
sady nejsou ani nové, aniž cizí mnohým z těch
pánův, kteří teď blahoslaví náš officialný li-
beralismus a konstitutionalismus: vždyť vi-
děli jsme je v plném díle již roku 1848. Tehdáž
mohlo Rakousko, tehdáž mohla dynastie po-
46 znati, kdo byli a jsou přátelé Rakouska a jed-
noty jeho. Zdaliž tehdáž nepostavili *dualismus*
na korouhev svou jak politikové zálitavští tak
i vůdcové mínění Vídeňského, i ti, kteříž se
nyní staví býti největšími přátely dynastie a
jedinými patrioty Rakouskými, kaceřujíce nás
co separatisty? Či nechtěli tehdáž zjevně roz-
trhnouti Rakousko na dvě půle, a přiděliti jed-
nu k novému státu Německému, o němž se
ještě ani nevědělo, bude-li republikou nebo
Pruským císařstvím, z druhé pak půle samo-
statné království Uherské? Či je komu po-
chybno, že tito patrioté Rakouští chystali
tehdáž legitimnímu císaři a králi svému i na-

šemu, smíme-li tak říci, místo mezi dvěma seslemi? A kdo tu bojoval upřímně i odhodlaně za jednotu Rakouska? nebyli to jediní Slované? Čechové a političtí jejich druhové na sněmě, Jihoslované s Jelačičem v čele na bojišti u Švechatu? Když Čechové vystoupili z parlamentu Vídeňského, protestujíce proti působení jeho, ježto podporovalo revolucí onu dualistickou, — či nás neobžaloval před tribunalem revoluční Europy pověstný Füster pro zachování Rakouska spisem svým: „Wer hat die Freiheit verrathen?“ Což je tomu tak dávno, že všecko to již upadlo v zapomenutí? Může-li nyní za spasitelnou míti se politika, která ještě r. 1848 byla by málem roztrhla i zmařila stát Rakouský, kdyby nebylo Slovanův rakouských, a přiznejme se, i pomoci Slovanův mimorakouských? Mělo-li by nazmar býti všecko naučení historie a lidé neměli-li by zmoudřeti již ani vlastní škodou?“

„Však chtěl-li by to někdo s tou politikou zkusiti ještě jednou, nám se zajisté zdá, žeby ty věci nešly tak hladce, že zavedení dualismu v Rakousku mocí neodvratnou potáhlo by za sebou konvulse veliké. Nelzeť zajisté mezi dvěma polovicemi spůsobiti absolutní rovnováhu a tudíž pokoj; vždy jedna váha druhou převáží, ba i vyvrátí — a lehčejší, vidouc nezbytí, bude hledati přívažku odjinud. Boje občanské, vměšování se cizích prostředkova-

telův, osud Polské někdy říše, jsou pak vyhlídky naše. Pustit od jednoty říše jest tolik, co pustiti od její celosti.“

47 „A kdyby nastaly děje takové, kdo může na ten čas, nyní, změřiti jich směr, jich rozsah, jich konec? Kdyby v ten čas Rakousko zůstaveno bylo samo sobě, a kdyby historický stát ten cítil v sobě dosti životní síly, pak by jistě v krátce již sama moc poměrův a instinkt zachování sebe vedly ho k tomu opět, aby jednotu lehkomyslně zavrženou poznovu krví sklížil, bajonety sbil a utáhl okovy absolutismu. Ale na jak dlouho může i takové pouto potrvati? A kdo ví dále, mohlo-li by pak Rakousko nemoc takovou vystonati samo v sobě? Kdo nevidí, když obklopeno jest nepřátely se všech stran, žeby snad ani spojenci neostýchali se děditi po něm, třebas by ještě ani nedomřelo?“

„Konvulse, ježto by nastaly v samém těle Rakouska, kdyby jednalo se o bytí neb nebytí v něm celých národův, byly by tak mocné, žeby se kommunikovaly celé Evropě; a v tu chvíli šlo by jistě též o bytí a nebytí samého Rakouska. Nad tím pak jistě celé moře politiky Europejské bylo by v bouři veliké, a pak by o osudech Rakouska tudíž i našeho národu rozhodovali jiní činitelé a jiní hlasové než ti, kteříž nyní osobují sobě moc a právo souditi nás a budoucnost naši. Když by hu-

čela bouře tak veliká, pak by asi umlkly ty žáby v moralním bahništi žurnalistiky Vídeňské, ježto nyní v zátiší obtěžují sousedy kvakotem svým a naparují se, že jich nyní nad jiné slyšeti. V takových dobách nemluví již toliko žurnalisté, aniž rozhodují toliko kanceláře, ale národové sami jinak passivní vyslovují zřetelně a mocně vůli svou, aniž bývá lze udusiti aneb neslyšeti hlasu jejich.“

„My Čechové žádáme sobě jistě upřímně zachování Rakouska i jednoty jeho: neboť máme za to, že nemohouce silami *svými* doufati ve zbudování vlastního suverenního státu, nemůžeme historicko-politickou individualitu, svou zvláštní národnost a vzdělanost i život autonomický, nikde a nikterak ubezpečiti lépe než v Rakousku — t. j. v Rakousku svobodném i autonomicky a rovnoprávně zřízeném. My nemáme národovcův ani vyhlídek za hranicemi. Řekne-li nám kdo, že jsme jen z egoismu přátelé Rakouska, přisvědčíme ochotně: ale politikové, kteří nejsou právě 48
naivní, přiznají nám, že právě takoví přátelé bývají nejvěrnější a nejspolehlivější.“

„Když pak nastaly by dotčené veliké bouře, v době takové kam položil by národ náš i jiní Slované, kteří sdílejí osudy jeho, závaží vůle a síly své? Náš interess táhne nás k tomu, abychom jako r. 1848 vyslovili se pro Rakousko celé a jednotné, pro mocnářství rovno-

právných zemí a národův. Možná, že v ten čas jen toto heslo, jen toto přesvědčení vedlo by národ náš, a že bychom my Čechové, v osudné době takové, pomocí ostatních Slovanův rakouských opět zachovali Rakousko v jednotě a dovedli zároveň získati mu instituce svobodné, všem spravedlivé i trvalé. Tak si aspoň my Čechové vesměs přejeme, tak nám radí objektivné uvážení věcí a důvodný soud o našich poměrech a potřebách. A však pravíme toliko „možná". Neb kdož může nyní změřiti moc a činnost všech skutečných faktorův, ba i samých náhod v dobách takových? Kdo ví, co agitace všeho druhu, co okamžité konstellace politické, co pobouřené vášně, co trpké spomínky a národní kyselosti, co zbraně cizí mohly by dovésti, a nemohly-li by proudy mocné, vedené zákony neznámými, povaliti i v národě našem dost dobře založenou budovu vlastního prospěchu i všecky hráze politické moudrosti? Čechům a Slovanům Rakouským mohlo by se, jak řečeno, podařiti ještě jednou, zachovati Rakousko v nebezpečí takovém, kdyby v ten čas *všickni* celou vůlí a svorně *chtěli*: to však zdá se nám nade všecku pochybnost, že kdyby v ten čas nás 18 millionův Slovanův o zachování jeho *nestálo,* žeby je sotva která moc na světě zachovala."

„A však doufejme, že Rakousko bude uchováno převratův takových, že strážný anděl

dynastie, že moudrost státníkův rakouských (t. j. více rakouského než jiného patriotismu majících), odvrátí nebezpečí takové a nedopustí, aby snad vášně neb panovačnost národní, nebo svéhlavné choutky jednotlivcův měly vydati říši naši lehkovážně v experimenty tak nebezpečné, jako jest dualismus, při němž jde o hlavu.“

*

VII. *

Když během roku 1848 počalo se mluviti ponejprv o *federaci* a *federalismu* v Rakousku, slova ta zdála se býti sama největší překážkou provedení politické takové soustavy. Pravilo se, že federace předpokládá u těch, kdo do ní vstoupiti mají, postavení ouplně neodvislé, samostatné a suverenní; přivlastňováním takového postavení jednotlivým částkám, z nichž říše Rakouská záleží, že zapírá i zničuje se dědičné panovníkovo právo; že říše ta, měníc se v republiku, přestává tudíž býti mocnářstvím atd. Takto přičítána, divem divoucím, moc státoborná jedinému *slovu,* a to v zemích, kde co do publicistických slov nedorozuměných neb zle rozuměných nebývalo nikdy nedostatku. Od té doby ale, ve mnoholetých hádkách a půtkách obsahu politického, veřejné

* Článek VII. tištěn byl v Národu č. 132 dne 15. máje 1865.

mínění došlo již upokojení; obavy o republice zanikaly, jak mile vidělo se, že i nejvěrnější někteří rádcové koruny a dynastie přiznávali se k zásadám od federalistův hlásaným; konečně umlkli hlasové neupřímní cele, když 50
vznešený panovník sám diplomem říjnovým prohlásil soustavu v podstatě své federalistickou za budoucí základ říše. Teď již není tajno nižádného rozumného člověka na světě, že federalismus Rakouský jest federalismus sui generis, rozdílný jak od Švejcarského a Severoamerického, tak i od Německého; a já mám za to, že v něm hlavně zakládá se i spočívá moderní „idea státu Rakouského".

Hlavní známkou a spolu podstatou federalistického zřízení jest rozdíl, kterýž se činí mezi záležitostmi *říšskými* a *zemskými*, a tudíž také mezi jednotnou *vládou říšskou* a rozličnými *zemskými vládami*. Důležitý rozdíl takový slouží již diplomu říjnovému za základ, a jest v něm určitě vyměřen; centralistické vlády, ku př. francouzská, neznají ho naprosto. Únorový patent, zakládaje se na diplomu, nemohl vyhnouti se, aby neučinil zásadě federalistické jisté koncesse, kteráž jináče by byla neležela v celku a duchu jeho centralistickém; a již jsem vyložil, kterak koncesse ta, učiněná ovšem hlavně v theorii, tratí a tratiti musí ve praxi čím dále tím více půdy, až se konečně ztratí docela. Dualistický program

uherský ve formě třetí ode mne vyčtené činí také koncessi zásadě federalistické, ale nelze předvídati, na jak dlouho, když sesílí se přirozená jeho snaha, převésti těžiště říše a ujednotiti je v Pešti. Koncessemi takovými centralismus i dualismus vzdávají sice hold jakýsi oné zásadě, nemohouce odepříti naprosto uznání její přiměřenosti a spasitelnosti pro Rakousko: ale zdá se, žeby ona sloužiti měla oběma jen jako za dobu přechodní, nejsouc konečným jejich cílem.

Pod centrální *vládu říšskou* náležejí výhradně, dle zásad federalistických i dle diplomu, záležitosti týkající se 1) panovničího domu Rakouského, 2) poměrův říše zahraničných, 3) války, a tudíž i vojenstva i námořstva státního, 4) financí a dluhův říšských, 5) obchodu jak zahraničného tak i domácího mezikrajného, a tudíž i celních záležitostí i všech k obchodu takovému potřebných prostředkův komunikačních. Pro ústavní jejich vyřizování bude tedy potřebí jak zvlášt-
51 ních orgánův vládních, zejmena ministerií říšských, tak i ústředního sněmu říšského.

Ostatní záležitosti veškery, zejmena ku př. politická správa zemí, školstvi vyšší i nižší, soudnictví veškero atd. náležejí dle těchže zásad do područí *vlád a sněmův zemských*. Kdož by neviděl, že v oborech těchto není potřebí ouplné uniformity, ani ve prospěch

jednoty a moci státního celku, ani ve prospěch obyvatelstva i národův? kdo by zapíral, že domnělá takové uniformity potřeba zdá se pocházeti více ze vládychtivosti a panovačnosti některých bureaukratův, bažících po milostivém i nemilostivém jevení moci své na vše strany, nežli ze přirozené povahy věcí? Vždyť v nauce politické od mužův vážných i to někdy v pochybnost se brává, zdali ku př. záležitosti učebné náležejí vůbec do úlohy státu a do správy jeho. Zřízení pak škol má všude se díti ne tak podlé idealních vzorův zahraničných (ač já jich samých v sobě nezavrhuji), ale podlé potřeb místních, podlé přítomného tam všude stupně vyvinutí ducha i vzdělanosti, podlé jazyku, mravův, konfessí a zaměstnání obyvatelstva; že pak v tom ve všem nekonečná panuje rozmanitost ve všech končinách Rakouských, toho předce nikdo zapírati nebude, a jalová byla by odpověď, že stejným všech zřízením má právě ubývati té rozmanitosti, neb následek toho bývá i bude vždy jen ten, že mnohé krajiny a národnosti, pro kteréž uniforma ta se nehodí, zůstanou ve vyvinutí ducha i vzdělanosti pozadu na věky. Také neplatna bývá omluva, že v ústřední radě zasedávají mužové z rozličných krajin, stavův a národův: neb různí jejich hlasové utonou snadno ve proudu ku povšechnosti, panujícím v každém kollegium, ač nezvyka-

jí-li mužové ti, poddávati se mu sami napřed. A co platí o školství, platí neméně také o soudnictví; rozdílnost přirozených povah, zděděných názorův, obyčejův i samých vášní a hříchův, vymáhají v rozličných krajinách rozličnou míru bedlivosti a přísnosti zákonův i trestův atd.

Těžká jest ovšem úloha, určiti rozdělení
vlád a sněmův zemských v Rakousku in con-
52 creto, a ohraničiti veškero působení jejich do
podrobnosti; těžká zvláště pro člověka nemajícího ve vladaření zkušenosti praktické. Však provedení její dle mého zdání ani nemůže a nemá se díti z jednostranné vůle číkoli, nýbrž z vůle společné, čili z urovnání a z usjednocení se všech stran, jichž se to týká; tak tomu chtějí také nejen duch diplomu říjnového, ale i slova jeho vlastní. Pročež i já, nechtěje v tom nikomu praejudikovati, dovolím sobě vysloviti jen některé myšlenky, kteréž dáti mohou podnět k dalšímu skoumání.

Za to mám, že při zřizování organismu všech vlád zemských v Rakousku bylo by velice prospěšné, vzíti sobě starožitnou Uherskou ústavu za příklad; řekl bych za vzor, kdyby časem bylo nevloudilo se do ní dosti hojně věcí nevhodných, jichž ani v Uhřích obnovovati a chváliti, ani jinde nápodobiti není radno. Takové jsou ku př. rozdíl z dávna činěný mezi „natio“ a „misera plebs contri-

buens"; takové nynější „diplomatické" panování jednoho plemene nad ostatními; takové postavení palatinovo v posledním věku, co místokrále s mocí neodpovědnou; též choutky stoličních shromáždění některých, pohrávati si na suverenní republiky, a potahovati k sobě všelikými spůsoby moc zákonodárnou, náležející jedinému sněmu zemskému; též jisté formality processův, nehodící se do věku našeho, i jiných více řádův neb zlořádův, o kterýchž aspoň dá se říci, že abusus non tollit usum. Ale nehledě na takovéto vady, jichžto uvarovati se napotom nebude nemožným ani nesnadným, jest jádro zemských institucí uherských samo v sobě tak zdravé a zdárné, žeby dle mého soudu zasloužilo chovánu býti také v jiných zemích; jest v něm živý zárodek pravé autonomie zemské, bez níž svoboda občanská i politická nikde dlouho státi a trvati nemůže; jest i zásada reformy a zdokonalitelnosti nekonečné, bez níž všecky lidské instituce hynouti a zahynouti musejí. Zejmena instituce úřadův a shromáždění stoličních nebo-li župních, založená na zásadě volitelnosti, dokazuje se býti pravé palladium řádův autonomických. Z toho také pochopiti a vyložiti se dá všeobecná Uhrův (netoliko Maďarův) láska ke své constitutio avitica, i neobyčejná 5
energie k jejímu zachování a hájení; Uhrovi pod bureaukratií živu a blahu býti nelze; on

v tom ohledu mezi všemi národy na Evropské pevnině nejvíce se liší (abych nejmenoval domácích) ku př. od Francouzův, kteří bez rady a pomoci ouředníkův a policie již tuším ani státi ani hýbati se neumějí. I není-liž žádoucnější a následování hodnější příklad oněch, nežli těchto?

Užívám pak příkladu toho hlavně k tomu cíli, abych objasnil a poněkud i usnadnil nejtěžší při provozování zásad federalistických otázku a úlohu: o područí a vnitřním ústrojí vlád i sněmův zemských. Státníkům o ní pracujícím dalo by se vůbec položiti za pravidlo: čeho zemi Uherské, dle vašeho vlastního citu a soudu, odepříti nelze, téhož dopřejte zemím ostatním také, a jakož jim hotovi jste ponechati politickou zprávu zemskou, školství, soudnictví atd. celé, tak čiňte nápodobně i zemím ostatním; tím docílíte také výhody veliké v očích ne tak mých, jako jiných mnohých lidí, totiž co nejvíce možná stejné formy v ústrojí všech zemí Rakouských. Ohražuji se napřed proti zlovolným smíškům, kteří slovům mým podstrkovati budou smysl, jakobych, schvaluje starouherské instituce, radil zavésti snad i Corpus juris hungarici do zemí předlitavských: každý rozumný a pravotný čtenář uzná, že jakož Uhrům přeji a radím, aby zachovávajíce zděděný politický status quo, pilni byli při něm oprav, jež po-

krok novověký žádá, tak i jiným všem náro-
dům přál bych, aby na základě nynějších
i budoucích svých potřeb sami sobě zpravo-
vali jak vnitřní zřízení své politické, tak
i školství a soudnictví atd. (rozumí se vždy,
že s panovníkem společně).

Předvídám a nepochybuji, že proti ná-
vrhu mému ozvou se z jistých kruhův hlasy:
„nemáme-li se samými Uhry již nesnází do-
sti, či chcete, abychom si nadělali podobných
ještě více i ve všech zemích?“ Na to ale snad-
ná i krátká jest odpověď: „je-li to, co pro
Uhry se navrhuje, samo v sobě nespravedlivé,
škodné a záhubné, nesmíte jeho ani Uhrům
povolovati, ani komu jinému; je-li ale spra-
vedlivé a pro říši nezávadné, jakým právem 54
odepřete téhož národům jiným? či snad ne-
chcete spravedlnosti?“

Příklad ode mne uvedený poslouží také ku
poučení a k seznání, že vlády a sněmy zem-
ské v Rakousku všecky, chtějí-li užívati těch-
že práv ústavních a tétéž míry autonomie,
mají také spůsobny býti, aby tak jako země
Uherská mohly každá ve všem postačiti sobě
samy. Příliš malé země však nejsou s to, aby
ve školství a soudnictví stály samy o sobě;
musíť se jich spolčiti vždy několik dohro-
mady, aby opatřily sobě všecky druhy škol,
nejen ku př. universitu, ale i tak řečené
školy odborové čili předmětové (Fachschu-

len), také aby v nich všecky potřebné instance politické i soudní nalezaly přirozený a přiměřený obor působnosti své. Že návrh federalistského zřízení zemí Rakouských, podaný ode mne r. 1848 konstitučnímu výboru sněmu Kroměřížského, vyšel z porad jeho hezky zcentralisovaný, tomu dalo příčinu hlavně nevhodné složení onoho výboru, do něhož každá sebe menší země volila ze sebe právě tak po třech oudech, jako Čechy a Halič; malé země, majíce velikou ve výboru převahu, a chtějíce rovnati se zemím velikým ne tak počtem a kolikostí obětí, jež by přinášely celku státnímu, jako raději výhodami, jichž by od něho požívaly, též cítíce, že jim nelze užívati s prospěchem takové míry autonomie, jaká hodila i navrhovala se pro země větší, lnuly, až na některé oudy, všecky k centralisaci (zvláště ana většina těchto pocházela z politické školy francouzské a Rotteko-Welkerovské). Jest tedy nutný požadavek federalistského zřízení, aby země Rakouské dělily se v několikero skupení, dle zásad a poměrův historických, geografických i ethnografických pospolu. Určení takovýchto skupení co do zemí někdy koruny České a zemí někdy Polských i Italských nemělo by tušim velikých nesnází: ale při zemích koruny Uherské vede se již dávno živý spor o to, má-li zákonodárství sestředěno býti v Pešti

pro ně pro všecky, aneb mají-li Sedmihrady
a království tak řečené trojjediné tvořiti sku-
pení zvláštní; a mním, že i při zemích staro-
rakouských (náleževších r. 1526 domu Ra-
kouskému dědičně), budou o to hádky, ma-
jí-li býti jen jedním skupením neb několike- 55
rým, jelikož zejmena krajiny Slovinské mohly
by si přáti spojení se ve zvláštní království
Illyrské zase. Já dle zásad federalistských
nemohl bych nikoli schvalovati přílišnou cen-
tralisaci v Pešti, proti níž platily by ty samé
důvody, které vedou se proti centralisaci ve
Vídni a proti dualismu vůbec. Otázky však
tyto nedají se rozhodovati slušně bez vysly-
šení stran. Jisté jest, že i když obnoveni bu-
dou někdejší generalní sněmové zemí koruny
České, Čechy a Morava nepřestanou proto mí-
vati také své zvláštní sněmy české i morav-
ské, ježto země každá bude chtíti podržeti své
jmění pro sebe; a podobného něco stane se
v jiných skupeních bezpochyby také. Potřebí
tedy bude, aby země umluvily se a určily do
podrobnosti, co budou míti společného a co
zvláštního každá pro sebe. Hlavní ale věc jest,
že každé takové skupení má míti svého vlast-
ního kancléře neboli ministra při ústřední
vládě říšské, že zákonodárství týkající se
vnitřní zprávy, vyučování, práva vedení atd.
vyřizovati se bude nejen rychleji, ale i při-
rozeněji a přiměřeněji rozličným potřebám

národův, nežli posavad se dálo, a konečně že nestane se žádné národnosti křivda, jelikož každý národ bude přirozeně moci účastniti se veřejného života parlamentarního.

Uhři osvědčují se, že jim při otázce o zřízení státu Rakouského nutno jest držeti se především historické půdy své a zásady o kontinuitě práva: neb kdyby jednou opustili ji, mohlo by se jim prý vésti jako někdy Antaeovi od země odloučenému, žeby jako v povětří konečně politicky udušeni a umořeni byli: a bohužel, že ohledem na pokusy z Vídně často činěné nelze jim v tom dáti ovšem za křivdu. Ale sluší tušim poznamenati také, že oni, vynutivše r. 1848 na vládě koncesse neshodné s jednotou a mocí říše a pokročivše ve sporu odtud povstalém až k ouplné a naprosté negaci její (v Debrecíně), počali sami první opouštěti historickou půdu a rušiti kontinuitu práva. Já, stoje na základě práva přírody, zapírám a zavrhuji tak dobře, jako kdokoli na světě, pověstnou „Verwirkungstheorie“: ale smlouvy mezinárodní téměř všecky a veliký počet i smluv
56 státoprávních stávají se vesměs jakýmsi kompromissem mezi právem přírody a tak řečeným právem silnějšího (jus fortioris), kteréž vlastně jest právem (či raději bezprávím) násilí; i nespatřuji v tom důslednosti ouplné, když kdo, dovolávaje se takových smluv, chce

v nich vždy jen právo přírody držeti na zřeteli, a nikoli také druhou jejich konstitutivnou částku. — A však nechaje choulostivé té úvahy, dovolím si položiti dilemma: Uhři, a zejmena Maďaři, chtějí buďto jen svobodě, aneb také panování. Chtějí-li jen svobodě, mají ovšem právo, žádati také garantie její; chtíč po panování ale uvedl by zase jus fortioris na jeviště; jehožto diskusse, jak známo, nekonají se pérem. Žeby ale s druhé strany ústava uherská nabyla tím mocné garantie nové, kdyby tak říkaje opakovala se v Čechách, v Haliči a jinde, čili kdyby tu instituce ustálily se dle analogie její, o tom bohdá oni sami pochybovati nebudou.

Namítají také Uhři, že sněmu jejich od jakživa náleželo právo povolovati daně a rekruty; a poněvadž v něm leží jedna z předních garantií svobodné ústavy, protož odnímati jim to právo že bylo by asi tolik, jako připravovati je o konstituci vůbec. A však zásady federalistické nikoli nechtějí bráti jim takového práva: jen jeho provozování chtějí aby bylo vhodnější a přiměřenější k věci. Branná moc ve všech končinách říše není a nemůže býti nežli jedna i tatáž: od nepřátel zahraničných nemohla by ani jedna vesnice, ležící kdekoli uvnitř hranic našich, násilím přepadena i poškozena býti, aby celek říše ne-

byl tím uražen a k odporu vyzván; a jistě nebudou brániti ku př. koruny uherské jen Uhři, české jen Čechové sami, kdyby cizozemci hnali se na ně útokem. V interessu všech nemůže povoliti se nikomu, aby třebas jen dle rozmaru a libovůle vytrhoval se z povinnosti, která naléhá na všecky stejně, aneb aby v ní svévolně nadlehčoval sobě sám. Protož potřebí jest nevyhnutelné, aby obrana říše bývala předmětem usnešení a rozhodnutí všech společného, i aby toto mívalo moc pro všecky dokonale zavazující; samo ponětí svobodné ústavy požaduje a nese v sobě smysl takový. Zapomíná se, že i země koruny České
57 měly před rokem 1848 ústavné právo, povolovati daně a budget vojenský každoročně, ačkoli spokojujíce se c. k. reversy, že povolnost jejich neměla právům jejich býti na ujmu, jen pořídku ho užívaly; nyní pak přinášejí to své právo v oběť jednotě a moci celku říšského, uznávajíce nevyhnutelnou jeho potřebu. Nápodobně měli by také Uhři zachovati se. Však federalismus nezouží alebrž ještě i rozšíří svobody jejich. Vědíť oni dobře, jak chatrný vliv míval za starodávna sněm jejich ku př. na politiku zahraničnou, na celní záležitosti atp., o kterýchž prvé rozhodoval u nich větším dílem jen král sám, nyní pak ve společném sněmu říšském rozhodovati mají oni spůsobem konstitučním spolu s ji-

nými, v poměru velikosti a moci království svého.

Země Chorvatská má za naší doby tu zvláštnost do sebe, že se v ní agituje rozdílně pro všecky tři politické soustavy v Rakousku: pro centralisaci, pro dualismus i pro federalismus. Duch centralistický vane tu z Vídně skrze úřednictvo vyšší, dualistický z Pešti skrze některé přední šlechtice, a oba pospolu snaží se udusiti ducha federalistického, jenž rodí se z přirozených poměrův půdy domácí. Ve smyslu jistých politikářův, měřících stupeň politické zralosti národův dle počtu stran brojících u nich proti sobě vespolek, byl by skutek ten pro Chorvaty zvláštním nadělením božím, kteréhož alespoň já jim věrně nepřeji. Nelze tajiti se, že v Chorvatech padá při tom do váhy jistý moment, působící méně zjevně nežli mocně, co veličina v každém ohledu irrationalní, s níž každé počítání bývá nesnadné. Jest to nevole stíží utlumená, že za oběti nesmírné, přinešené někdy ve prospěch jednoty a celku říše, připravuje se jim náhrada netoliko tatáž, jako těm, proti nimž je byli přinesli, ale poněkud i chudší; nebo netoliko trojjediné království nestává se pravdou a vojenská hranice necivilisuje se, ale také, kdežto nikde není nedostatku organův, mluvících ve smyslu centralistickém i dualistickém, odpírá se jim

stále povolení k žurnalu federalistickému v zemi a řeči jejich atd. Což by bylo div, kdyby vášně tím roznícené zabíhaly tytýž do scestností, a kdyby někteří ve své rozhořče-
58 nosti hleděli spolčiti se s stranou, kteráž, jak praví, jejich nadějí aspoň ještě nesklamala? Tím citem však a spolu bezpečím, kteréhož národnost jejich přítomně (a mohlo by se říci, prozatímně) požívá, vlastenci chorvatští neměli by se dáti svésti s cesty, která jediná vede, ne sice ku panování, ani ke služebnosti, ale k rovnému všech právu. Darmo bylo by zapírati, že každé podělování se, buďto s Vídní nebo s Peští, o zákonodárství ve věcech nenáležitých nutně k jednotě a celku říše, vydařiti se musí konečně jen k ujmě jejich jazyku a národnosti; a lépe-li opatří sněm Pešťanský nebo Vídeňský ku př. školství jejich, nežli sněm domácí?

Že společný sněm ten říšský, pokud zakládati se bude na diplomu říjnovém a na zásadách federalistických, musí obdržeti složení a spůsoby velmi rozdílné od nynější říšské rady širší i užší, rozumí se tuším samo sebou; budeť to nic více a nic méně, nežli deputace od sněmův zemských, posílaná vždy a pravidelně ad hoc, t. j. k vyřizování společných záležitostí říše. Nemním, žeby k tomu hodil se system dvoukomorní. Naproti tomu ale mohli by federalističtí sněmové zemští

opět dle příkladu sněmu uherského, skládati
se pravidelně z dvojí komory, jedné vyšší ne-
boli ze senátu, druhé nižší čili z komory po-
slancův. Nedbám já na křiky, kteréž my-
šlenka tato zbudí v řadách našich privilego-
vaných liberálův: já především si žádám in-
stituce netoliko svobodné, ale i stálé a trvalé,
a teprv když tito páni mně dokáží z historie,
že jednokomorní ústava svobodná kterákoli a
kdekoli dočkala se života jen aspoň čtvrtsto-
letého, vyznám, že dopustil sem se politi-
ckého kacířství. Ovšem že dělení malých sně-
míkův, ku př. Opavského neb Salcburského,
Terstského atd. ve dvě komory bylo by až té-
měř směšné; a neméně nevhodné bylo by ono,
kdyby sněmové zemští vůbec neměli jiné kom-
petence, nežli jim přičítala ku př. někdy
ústava 4. března 1849: ale tak ouzké oprávně-
ní jejich neplyne aspoň ani z diplomu říjno-
vého, ani ze zásad federalistických. Však šir-
ší té věci rozjímání zavedlo by mne daleko za
meze nynějšího úkolu, a já již pospíchám ku
konci.

Nebudu opakovati, co již přednesl sem 59
o nebezpečí, které pochází vždy z rozdělení
kompetence o těch samých záležitostech mezi
dva sbory zákonodárné. Sněmové zemští ne-
budou míti jednati o centralních záležitostech
říše, nežli pokud jim nastane povinnost, na-
pomáhati ku provedení nálezův sněmu říš-

ského, a uspůsobovati dle nich zákonodárství své domácí; zase pak sněmové říšští nemají se vkládati mocí svou do záležitostí, kteréž diplom říjnový přikazuje sněmům zemským. Jen co se týče financí, ty jakožto nervus rerum musejí ovšem děliti se mezi sněmy obojí kategorie, a to co možná nejurčitěji. V tom ohledu zdá se býti nejvhodnější spůsob ten, aby daně a dávky nepřímé všecky přikázány byly do područí vlády říšské, daně pak a berně přímé pod vlády zemské; rozumí se pak, že pokud by nestačily příjmy říšské, musely by kassy zemské přispívati k nim dle quoty, která by mezi zeměmi, v poměru s jejich přirozenou silou a možností, společným ustanovováním pokaždé jednou na delší řadu let, napřed vyměřena byla. Jen až by provedena i ustálena byla soustava federalistická, mohlo by nebýti jí na škodu a napomáhati poněkud k jednotě v zákonodárství o věcech zemských, kdyby dle § 3. diplomu říjnového připravovány a sněmům jednotlivým, a však bez nucení, předkládány byly stejné předlohy zákonův, jež by pak každý sněm dle potřeb domácích modifikovati mohl. Mním, žeby mohla činiti se taková koncesse soustavě centralistické zvláště ve věcech týkajících se tak řečených práv základních (Grundrechte) a soudnictví.

Jalová jest v očích mých namítka, činěná

federalismu z té příčiny, že prý množí těžiště
říše. Moderní historie Francie a Paříže učí
dostatečně, jak nebezpečné bývá jediné tě-
žiště netoliko pro dynastie, ale i pro svobody
národův; a také že tělesa o dvou těžištích ne-
mívají tak pevné postavy, jako o třech neb
čtyrech a více, netřeba poznávati teprv z fy-
siky, každý to zná ze všední zkušenosti.
Aspoň ústrojím federalistickým hýbati aneb
je dokonce vyvracovati nebude tak snadno,
jako jinými.

Hlavní ale zásluha i známka federalismu 60
jest ta, že jen on sám jediný mocen a spůsoben
jest uvésti u nás v ouplnou platnost *zásadu
rovného všem práva,* kteráž jakož jest nej-
ušlechtilejším ovocem osvěty novověké a kře-
sťanské pospolu, tak i vítězně klestí sobě drá-
hu do budoucnosti u všech národův vzdělané-
ho světa. O tom i o jiných momentech více
vysovím se ještě v budoucím článku po-
sledním.

61

VIII. *

Státníci, usilující zbudovati ústavu říše Rakouské na základech centralistických a dualistických, pokoušejí se o dílo protivořečící samo sobě, spočívající na základech vyvracujících se navzájem a odporných jak právu tak i přírodě; staví tedy budovu nadlouho ani fysicky ani mravně nemožnou. Zásadou konstitutionalismu bývají národové všude povoláni, projeviti vůli svou při zákonodárství a zjednati jí platnost; to ale centralismus a dualismus obmezuje pouze na práva občanská i politická, a zapírá libovolně ohledem na právo národnosti. Slované a Rumuni mají tedy podříditi a poddati se Němcům i Maďarům; co občané mají sice k zákonům přidávati vůli svou, ale co národové nemají míti vůle svobodné. Snáší-li se to se základní myšlénkou a

*) Článek VIII. tištěn v Národu čís. 132 dne 16. máje 1865.

pravdou konstitutionalismu? Je-li ještě svo-
boden ten, komu se říká: „máš být svoboden,
ale ne jak ty chceš, nýbrž jak já tobě přede-
píši?“ A kdo pak oprávňuje Němce i Maďary
ku předpisování takovému? kdo, jsa svobo- 62
den, povinen bude uznávati cizí nadpráví?
Budou-li Němci a Maďaři vyměřovati Slova-
nům míru práva co do národnosti jejich, jak
pak bude moci v Rakousku ještě řeč býti
o rovnoprávnosti národův a rovné ke všem
spravedlivosti?

Považíme-li, kterak zásada rovnoprávnosti
jazykové a národní provedena byla nedávno
na sněmu Sedmihradském a potvrzena s hůry,
musíme uznati, že již aspoň sedmihradští Ru-
muni nezdají se míti příčiny ke stížnostem.
Ale proč něco podobného nestalo se již dávno
také v jiných zemích, zvláště slovanských?
či má býti skutečně pravdou, co roku 1861
slyšel jsem z úst muže vysoce postaveného ve
Vídni a považoval ovšem jen za žert, že v Ra-
kousku všem národům povolí a vyhoví se spíše,
nežli Slovanům, a konečně i všem Slovanům
spíše, nežli Čechům?

A však v lůně velikého a spekulativného
národu Německého nacházejí se vždy filoso-
fové zvláštníci, kteříž, jakož dovedou každý
rozum i nerozum uvésti v methodu a system,
tak umějí také dokázati a priori, že zásada
rovnoprávnosti národní jest sama v sobě ho-

lým nesmyslem. Jeden společný původ veškerého člověčenstva jest prý, jako Adam i Eva, pouhou bájí; příroda, jakož ani dvou lupenův nerodívá dokonale stejných, tak ani národův nepodělila dary svými stejně, a kterému propůjčila jaké přednosti, ten že má i právo, uvésti je v platnost. Němci tedy, jsouce plémě od přírody nadanější; silnější a ušlechtilejší nežli Slované, že také nemají nikterak s těmito na roveň staveni býti. A řeči takové rozléhají se již netoliko ve knihách a časopisech, ale i v krčmách německých.

Když tedy Němci jsou tak od přírody vždy nadanější, silnější a ušlechtilejší než my Čechové, ptám se, kam pak poděla se ta nátura jejich někdy ku př. ve válkách husitských? dokázali-li se tehdáž býti Němci? Po mnoholetých bojích krvavých, ve kterýchž převaha počtu a moci materialní na straně jejich bývala vždy nesmírná i porážky předce ustavičné a téměř zázračné, následovaly zjevy bezpříkladné v celém dějinstvu světa, že německá
63 vojska ohromná, vypravovaná pomocí půl Evropy a vedená od vůdcův předních věku svého, dávala se posléze na outěk ze samého strachu, dříve nežli ještě přišlo k bitvě rozhodné, a že konečně veliký sbor celého křesťanstva v Basileji omlouval své mírné s Čechy vyjednávání tím, poněvadž prý oni, inscrutabili divino judicio, nemohli přemoženi

býti nežli sami od sebe (u Lipan). Věřím, že Němcům dnešním zmínka o tom není hrubě vděk a že neradi na to se pamatují: ale my dovolíme si předce, připomenouti jim to i sobě také, kdykoli oni neslušně vypínati se a nás urážlivě za plémě podlejší vydávati budou, nežli jsou sami. Však my nepravíme, žeby Čechové i v době husitské byli bývali národem od přírody nadanějším, silnějším a ušlechtilejším; dle mého přesvědčení ale byl ovšem veškeren duchovní život tehdáž mezi Čechy vesměs probuzenější, jarejší a rozšířenější nežli poměrně mezi Němci — díky za to hlavně vzdělavací někdy péči otce vlasti Karla IV. — a protož i vítězili a předčili duchem, pokud sami neopatrným a nemoudrým se chováním nezadali přednosti své. Já také nezapírám, že za našeho věku národ Německý ouhrnkem a vesměs stojí na vyšším stupni vzdělanosti a duchovní činnosti, nežli my Čechové neb jiní Slované; vždyť ode dvou století nejen zahraniční Němci pokračovati mohli ve svém vzdělávání se bez překážky a utěšeně, ale i v zemi naší, cokoli činilo se s hůry pro pokrok duchovní (ač toho nebývalo mnoho), dálo se až do roku 1848 všecko výhradně jen ve prospěch živlu německého, kterémuž i my bezděky hověti sme musili; a dosáhli-li jsme předce nynější aspoň poměrně pokročilosti své v ohledu národním z vůle a pomoci

svých sousedův, čili proti ní, toho vykládati
netřeba. Kdyby na tomto místě širší o té věci
řeč býti mohla, neodpíral bych seznati, že
i v mravních povahách a vášněch rozličných
národův vycházejí za naší doby na jevo jisté
rozličnosti a nerovnosti stálé, a nebude v tom
bohdá nic odporného ani urážlivého, když
řeknu, že summy neb facit národních ctností
a nectností mohou na více stranách býti stejné,
třebas koefficienti byli rozdílni: ale zapírám
a zapírati budu vždy určitě i rozhodně, že by
64 který národ měl od pána boha neboli od pří-
rody, a ne pouze od dlouhověké tradice své a
od vychování, do sebe hodnotu vyšší. Vždyť
národové neexistují teprv ode dvou neb tří
tisíciletí, co tradici jejich poněkud sledovati
lze; a Němci, kteří tak rádi staví se za pro-
tivu Slovanův, neměli by tak rychle zapomí-
nati na slova předního skoumatele národnosti
své Jakuba Grimma, jenž vyhlásil to za hlavní
resultat veškerých svých studií, že veškero
plémě německé nemá v celé genealogii lidského
pokolení nikde příbuzného bližšího aneb rovně
tak blízkého, jako jsou Slované. Rara con-
cordia fratrum!

Však přihlédneme-li k věci blíže, nebude
nám lze ubrániti se podezření, že Němci, kteří
hluky dělají o přirozené své nad námi výteč-
nosti, chtějí jen ohlušiti svědomí své, sami
o ní nejsouce dosti přesvědčeni: neb jináče

nebylo by pochopitelno, proč by se tolik zdráhali, pustiti se s námi v běh o závod v odění rovném, kdyby jisti byli svou předností a svým vítězstvím. Ale právě proto, aby při závodu takovém dála se spravedlivost, my žádáme a můžeme žádati právem, aby již jednou konec stal se křivdě odvěké, a nerovnost ne přirozená, nýbrž jen faktická, aby nepodněcovala se vždy ještě více. Můžeme a musíme žádati, aby stát penězi těmi, které od nás dostává v rovné míře jako od Němcův, nepodporoval v zemi naší výhradně jen německých úřadův a škol vyšších; musíme žádati, kdykoli udává se potřeba zřízení učitelských stolic českých na universitě Pražské, aneb když nabídne se který docent ku přednáškám, vedle staroněmeckého, také o staročeském právě, vedle Eike von Repgow také o Ondřeji z Dubé neb Viktorinovi ze Všehrd, aby z Vídně neodpovídalo se nám vždy jen zprosta i pouze negativně atd.

Namítán byl také s německé strany kdesi (na důkaz, jak prý nevhodná jest má theorie o rovnoprávnosti národní) nejapný nějaký příklad rodiny průmyslníkovy, jenž prý nepoděluje všech svých domácích, žen i dětí, ani funkcemi ani výtěžkem svého závodu stejně, ale jen dle schopnosti a zásluh. Zdaliž pak život národův jest nějaký kšeft nebo úřad, k jehožto zdárnému vedení bývá jen osobní 65

spůsobilosti a zběhlosti potřebí? čili právo člověka ke vzdělávání se, ku požívání práv občanských atd. podmíněno jest teprv libovolným úsudkem čímkoli?

Ještě zpozdilejší jest pretense Maďarův ku panování v zemi své, poněvadž oni prý byli před tisíci lety její podmanitelé. Zdali práva, jestli kterého nabyli mečem, nepozbyli dávno mečem zase, poraženi byvše od té doby nastokrát? zdali sami svou mocí vymanili se někdy ze jha tureckého? zdali skončili poslední svůj národní boj u Világoše co vítězové? Ale jakož sem již řekl, diskusse o právo z násilí nekonávají se pérem; protož ušetřím si o tom dalších slov.

Konečně za důvod proti provedení národní rovnoprávnosti uvodí se nevyhnutelná prý potřeba, aby Rakousko nevzdalo se spolku a opory říše Německé, kterouž prý stojí a bez kteréž by přestalo nejen býti velmocí (Grossmacht), nýbrž snad i existovati (viz Presse 20. Apr. 1865). Věru divnějšího komplimentu nemohlo se dostati velmoci Rakouské, nežli když se dí, že podmínky její existence nalezají se ne v ní samé, ale kromě ní! a tak mluví přední organ veřejného mínění v samém srdci Rakouska, ve Vídni! Já bych řeč takovou spíše považoval byl za urážku velebnosti říše; aniž si ji vyložiti umím jinak, nežli že těm, kdo tak smýšlejí a mluví, záleží na panování

národnosti německé mnohem více, nežli na
trvání velmoci Rakouské. Nám Slovanům
aspoň na panování v Němcích nebo v Italii
naprosto nic nezáleží, a myslíme, když jen
Rakousko institucemi moudrými a spravedli-
vými získá sobě a pojistí spokojenost všech
svých národův, a když přičiní se, abychom
všickni na jmeno Rakouské mohli právem
hrdi býti, že pak nebude míti příčiny, obávati
se jakékoli jiné mocnosti na světě. Komu ale
spojení zemí a národův Rakouských s říši
Německou vydařilo se od jakživa více ku pro-
spěchu, nám-li či oné říši, o tom historie dává
svědectví dostatečné a výmluvné. Ještě za naší
doby vidí to každé dítě, jak mnohé materialní
oběti přinášeti nám jest tomu politickému spo- 66
jení se státy Německými, kdežto výhody z po-
měru toho pro nás vyplývající zůstávají s vět-
šího dílu diplomatickým tajemstvím. A ko-
nečně má-li národní cit pangermanský míti
oprávnění tak neobmezené a svaté, jakým prá-
vem obmezovati a zatracovati budeme cit pan-
slavistický neb panitalský? smějí-li Němci,
i přes státní smlouvy, přimíleti a tuliti se ku
kmenovcům svým zahraničným, kterak bude
moci Slovanům a Italům to samé pokládati se
za zločin? Maďaři ovšem zůstanou vždy ne-
vinni, nemajíce příčiny, roztoužiti se po pří-
buzných svých poduralských.

V novější době Němci a Maďaři vzali sobě

již za obyčej, nazývati „panslavisty“ aneb — jakož v Uhřích s beťárskou elegancí se pravívá — „panslávy,“ vesměs všecky uvědomělé Slovany, kteří nechtějí zapírati národnosti své. I ovšem, bude-li panslavismem každý národní cit, každá přirozená snaha slovanská; bude-li panslavistou nebo panslávem každý Slovan, který nedá se vésti ku poněmčení neb pomaďaření: — pak budeme počítati panslavisty na milliony, a Rakousko celé stane se zaslíbenou zemí panslavismu, — ale panslavismu, jakového ani my sami si nepřejeme.

Pozorujeme pohříchu, kterak za dnův posledních národní egoismus kmenův panujících před i za Litavou objevuje se čím dále tím nazeji a bezohledněji; čteme o umlouvání se politikářův německých i maďarských a o podělování se o zprávu říše na spůsob, jakoby Slovanstva v Rakousku ani nebylo; doslýcháme již s obou stran řeči radostné zástupův hotových hrnouti se do domnělého ráje dualistického: a naděje naše, jakkoli oprávněné, v rozumný a stálý odpor vlády proti směrům takovým, mohly by (čehož bůh nedej!) konečně zůstati předce skutkem neospravedlněny. V takovém případě nezbude nám říci nežli jedno a poslední slovo: když proveden bude opak idey moderního státu Rakouského, a když říše ta různorodá i jediná svého spůsobu na světě přiřkne, ne stejnou všem spra-

vedlivost, ale nadvládu a moc jedněm nad
druhými; když Slované skutkem prohlášeni
budou za plémě podřízené a, jakož již řečeno, 67
za material vlády pro jiné dva národy: tu
vejde také příroda ve své právo, a odpor její
nevyhnutelný promění domácí pokoj v nepo-
koj, obrátí naději v zoufalství, a zbudí ko-
nečně třenice a zápasy, jichžto směru, objemu
ani konce předvídati nelze. Den provolání
dualismu stane se, nutností přírody neodola-
telnou, spolu také dnem narození panslavismu
ve formě jeho nejméně žádoucí, a kmotři jemu
budou rodičové onoho. Co následovati bude,
domyslí se každý čtenář sám. My Slované
budeme tomu hleděti s upřímnou bolestí vstříc,
ale bez bázně. Byli sme před Rakouskem, bu-
deme i po něm! —

Jakékoli moře myšlének kolotá mi ještě hlavou i srdcem, cítím předce, že po takovém slovu nemohu mluviti dále. Však napověděl sem toho již dosti, aby každý, kdokoli jen chce, porozuměti mohl ouplně smyslu mému. Aniž já chopil sem se slova od počátku v té naději, žeby řeč má získati si měla nějaký vliv na skutečný běh událostí. Nikoli. Nedostatečnosti sil svých k tomu jsem já sobě od dávna povědom, a znám také dobře všecky ty mocné předsudky a vášně, které slovům mým, ať byla jakákoli, staví se na odpor. Ale hleděl sem vykonati aspoň dle možnosti po-

vinnost svou, abych někdy nemusel se báti vý-
čitek svědomí, že sem mlčel a nemluvil, po-
kud ještě nebylo pozdě, a že sem nevaroval
i nevystříhal před nebezpečím, kteréhož před-
vídati tuším ne každému dáno v té míře a
s tou určitostí, jako mně. Proto také byl bych
si pokládal za nestatečnost každé ostýchání
a štítění se, vyřknouti poslední slovo.

O publicistické a žurnalistické šrůtky, kte-
réž slova má již zbudila nebo ještě zbudí,
malá jest mi péče. Pověstné někdy slovo mi-
nistra kardinála Richelieu: „Donnez-moi deux
lignes d'un homme, et je vous le ferai pendre“
(dejte mi jen dva řádky od někoho, a já vám
ho přivedu na šibenici) nemá sice za naší
doby více platnosti doslovné: ale bývá-li vždy
a všude snadno staviti slova proti slovům,
může ono poučiti nás, kterak bystrým a chy-
68 trým vykladačům i podnes není nemožné, vy-
čenichati a stopovati křivé úmysly také tam,
kde jiné rozumné oko jich nevidí. Já v umění
takovém nikomu překážeti nebudu, a také ni-
komu neodpovím, leč bych seznal, že svou vi-
nou, nedopatřením aneb nedopovězením, dal
sem příčinu ke skutečnému a vážnému ne-
dorozumění. Ostatní všecko poručeno budiž
pánu bohu! —

Psaní dne 11. dubna 1848 do Frankfurtu.

(K rukoum presidenta Soirona pro výbor 50 osob.)

P. P.

Dopis dne 6. dubna l. t., kterýmžto jste mi, vysoce vážení pánové! prokázali čest, že jste mne pozvali do Frankfurtu, abych byl oučasten jednání Vašich, hlavně směřujících k tomu, aby co nejrychleji svolán byl německý parlament, — nyní právě mne poštou došel. S radostným překvapením shledal jsem v tom plné a platné svědectví důvěry, kterou nejznamenitější mužové říše německé ve smýšlení mé pokládati nepřestávají: neboť povolávajíce mne ke sněmu „německých vlastenců", propouštějí mne sami z obviňování, rovněž tak nespravedlivého, jakož opět i opět na mne uvalova-

ného, že bych se kdy ukázal býti nepřítelem německého národu. S upřímným citem vděčnosti v tom uznávaje vznešenou vlídnost i spravedlivost výtečného shromáždění tohoto, vidím se proto tím více býti povinen, odpověditi jemu s otevřenou důvěrou, přímo i bez ukrývání.

Na pozvání Vaše, pánové! nemohu ani sám osobou svou přijíti, ani na místě svém odeslati jiného „bezpečného vlastence.“ Dovolte, abych Vám nyní, co možné, krátce přednesl své toho důvody.

Účel Vašeho shromáždění jest, na místo dosavadního svazku knížat postaviti svazek německého národu, národ německý uvésti ve skutečnou jednotu, utužiti cit německé národnosti a tímto spůsobem rozmnožiti moc a sílu říše německé. Jakkoli ctím toto snažení i pocit, na kterémžto se zakládá, a právě proto, že je ctím, nemohu nikterak účastniti se v něm. Já nejsem Němec, aspoň se jím býti necítím, — a za pouhého potakače, nemajícího ani mínění ani vůle, nechtěli jste mne zajisté k sobě povolati; pročež musil bych ve Frankfurtě buď city své zapírati a se přetvařovati, anebo, kdyžby k tomu přišlo, hlasitě odporovati. K prvnímu jsem příliš upřímný a prostomluvný, ke druhému pak nejsem dosti drzý a bezohledný; nemohu totiž sobě toho připustiti k srdci, abych protivnými zvuky rušil

souhlas a svornost, kterouž pokládám za utěšenou i žádoucí netoliko ve svém vlastním domě, ale i u souseda.

Jsem Čech rodu slovanského, i se vším tím nemnohým, co mám i co mohu, oddal sem se zcela i na vždy ve službu svému národu. Tento národ malý sice jest, ale od jakživa zvláštní a sám o sobě stávající; panovníci jeho účastnili se od věkův ve svazku knížat německých, národ ale sebe sám nikdy k národu německému nepočítal, aniž také od jiných po všecka století kdy k němu byl počítán. Celé spojení země české nejprvé se svatou říší německou, a potom s německým spolkem, bylo od jakživa pouhé regale, o kterém český národ, čeští stavové, sotva kdy chtěli věděti, aniž toho sobě všímali. Věc tuto skutečnou vědí všickni němečtí znalci dějin tak dobře jako já; a chtěl-li by kdo ještě o tom pochybovati, nabízím se, že ji přivedu svým časem k ouplné a zřejmé jistotě. I kdyby se zouplna za pravdu přijalo, že koruna česká kdy byla s říší Německou ve svazku lenním (čemuž ale publicisté čeští odjakživa odpírali), nemůže žádnému skutečnému znalci dějin přijíti na mysl, aby, co se dotýče záležitostí vnitřních, pochyboval o někdejší souverenitě a svézákonnosti vlády a země České. 71
Celému světu jest povědomé, že císařové němečtí, co se této jich hodnosti dotýče, od jak-

živa s národem Českým ani dosti málo činiti neměli, že jim v Čechách ani nad Čechy nepříslušela moc ani zákonodární, ani soudní, ani exekutivní; že nikdy neměli práva, vybírati ze země vojsko neb jaké regalie, že země česká spolu se svými korunními zeměmi nepočítala se k žádnému z někdejších desíti krajů německých, že příslušenství k říšskému soudu komornímu nikdy se na ni nevztahovalo atd., že tudíž celé dosavadní spojení země české s říší německou pokládáno i považováno býti musí, nikoli za svazek národu s národem, ale za svazek panovníka s panovníkem. Žádá-li ale kdo, aby nad tento dosavadni svazek mezi knížaty nyní spojil se národ český sám s národem německým, jest aspoň toto vždy požadavek nový, nemající žádného historického základu právního, jemuž já o své osobě hověti oprávněna se necítím, pokud neobdržím k tomu výslovného i platného mandátu.

Druhá příčina, která mi brání, porad Vašich býti oučasten, jest, že podlé všeho toho, co posud o záměrech i úmyslech Vašich veřejně se prohlásilo, nevyhnutelně směřovati chcete i budete k tomu, abyste navždy zemdlili, ba nemožným učinili Rakousko co říši samostatnou, říši, jejížto zachování, celost i upevnění jest a býti musí věcí velikou i důležitou netoliko národu mého, ale celé Evropy, ano

lidskosti a vzdělanosti samé. Popřejte mně
i také v tom krátkého a přívětivého sluchu.

Víte, pánové, která mocnost drží veškeren
veliký východ našeho dílu světa; víte, že tato
mocnost, jíž nyní vzrostši u velikost ohrom-
nou, sama ze sebe a v sobě každého desítiletí
větší měrou se sílí a zmáhá, nežli to díti se
může v zemích západních; že jsouc ve středu
svém nepřístupna skoro každému outoku,
stala se již dávno nebezpečnou svým souse-
dům; i ačkoli majíc také na půlnoci bránu
otevřenou, že vždy přece, přirozeným vedena
pudem, zvláště na jih rozšiřovati se hledí a
hleděti bude; že každý krok, kterýžby na této
cestě dále ještě učinila ku předu, hrozí bě- 72
hem čím dále tím rychlejším zploditi a zalo-
žiti *universální monarchii*, t. j. nepřehledné
i nevyslovitelné zlé, neštěstí bez míry a hranic,
jehož bych já, Slovan tělem i duší, pro dobré
lidské neméně těžce želel, byť i tato monarchie
prohlašovala se za slovanskou. S touž křiv-
dou, jako v Němcích za nepřítele Němcův,
jmenují a pokládají mne mnozí v Rusích za
nepřítele Rusův. Nikoliv, pravím to hlasitě
i zjevně, nejsem nepřítel Rusův; naopak, pozo-
ruji s radostným oučastenstvím každý krok,
jejž tento veliký národ ve svých přirozených
mezích ku předu činí po dráze vzdělanosti:
však ale že při vší vřelé lásce k národu svému
vždy ještě výše cením dobré lidské i vědecké,

nežli dobré národní, z té příčiny již pouhá možnost universální monarchie ruské nemá žádného odhodlanějšího protivníka i odpůrce, nežli mne; ne proto, žeby monarchie ta byla ruská, ale žeby byla universální.

Víte, že na jihovýchodní straně Europy, podél hranic říše ruské, přebývají národové mnozí, původem, jazykem, dějinami a mravem znamenitě rozdílní, — Slované, Valaši, Maďaři a Němci, o Řecích, Turcích a Škipetařích ani nemluvíc, — z nichžto žádný sám o sobě není dosti mocen, aby přemocnému sousedu svému na východě odporovati mohl s prospěchem po vše budoucí časy; totoť mohou jen tehdáž, když je svazek ouzký a pevný bude spojovati všecky v jedno. Pravá životní žíla tohoto potřebného svazku národů jest Dunaj; oustřední jeho moc nesmí se od řeky této nikdy daleko uchylovati, má-li skutečně vůbec platna býti a zůstati. Zajisté, kdyby státu Rakouského nebylo již od dávna, musili bychom v interessu Europy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil.

Proč ale viděli jsme tento stát, jenž od přírody a historie povolán jest, býti záštitou a strážcem Europy před asiatskými živly všelikého spůsobu, — proč viděli sme jej v kritickém okamžení bez pomoci a skoro bez rady před návalem bouře nastávající? — Proto že v nešťastném zaslepení již od dávna sám ne-

poznával skutečného právního i mravního zá-
kladu jsoucnosti své a jej zapíral: základní
totiž pravidlo, aby všecky pod žezlem jeho 73
sjednocené národnosti i všecka vyznání víry
požívaly vespolek ouplné rovnosti práva i váž-
nosti. Právo národův jesti skutečné právo pří-
rody; žádný národ na zemi nemá práva, žá-
dati, aby k jeho prospěchu soused jeho sebe
sám obětoval, žádný není povinen, pro dobré
souseda svého sebe sám zapříti neb obětovati.
Příroda nezná žádných ani panujících ani
služebných národů. Má-li svazek, který spo-
juje více rozličných národů v jeden poli-
tický celek, býti pevný a trvanlivý, nesmí
žádný národ míti příčiny, obávati se, že tímto
spojením přijde o některý z nejdražších stat-
kův svých, naopak, každý musí míti jistou
naději, že v oustřední moci nalezne ochranu
i záštitu před možnými přechvaty sousedů
přes čáru rovnosti; potom se také každý při-
činí, opatřiti oustřední tuto moc silou tako-
vou, aby dotčenou ochranu mohla s prospě-
chem vykonávati. Jsemť přesvědčen, že ani
ještě nyní v říši Rakouské není pozdě, aby
základní toto pravidlo spravedlnosti, toto
sacra ancora ve hrozícím utonutí lodí, pro-
hlásilo se zjevně i upřímně, a provedeno bylo
spolu ve všem důrazně: však ale každé oka-
mžení jesti drahé, kýž se s tím pro bůh již
ani hodinu déle neváhá! Metternich neklesl

jen proto, že byl největší nepřítel svobody,
ale také proto, že byl nejlítější, nejouhlav-
nější nepřítel veškeré národnosti slovanské
v Rakousích.

Pozvednu-li tedy zraku svého za hranice
české, pudí mne přirozené i historické pří-
činy k tomu, abych neobracel jeho do Frank-
furtu, ale do Vídně, a tam abych hledal ono
ústředí, ježto se k tomu hodí i povoláno jest,
aby ujistilo i hájilo národu mého pokoj, svo-
bodu a právo. *Vaše* snažení, pánové! zdá mi
se ale nyní směřovati k tomu, abyste toto
ústředí, od jehožto moci a síly já ne samé
jen země české spásu očekávám, abyste je
netoliko, jak jsem pravil, záhubně zemdlili,
ale i dokonce zničili. Anebo domníváte-li se,
že stát Rakouský i déle ještě bude trvati, když
jemu zapovíte, aby ve svých zemích dědič-
ných neměl žádného svého, společné hlavě
Frankfurtské nepodlehlého vojska? Domní-
váte-li se, že císař Rakouský i potom ještě
74 co souverain bude se moci udržeti, když naň
uložíte povinnost, aby všecky důležitější zá-
kony přijímal od Vašeho sboru, a tímto spů-
sobem aby instituce Rakouského sněmu říš-
ského, jakož i přirozené zemské ústavy spo-
jených království staly se pouhým stínem bez
podstaty a moci? A když potom Uhry, jdouce
po svém pudu, od státu se odtrhnou, anebo,
což bez mála jedno jest, když samy v sobě

se zvláště sestředí, — budou-li tyto Uhry, kteréž o rovnoprávnosti národní ve svých hranicích ničehož nechtějí věděti, budou-li se moci zachovati při svobodě a síle na časy budoucí? Jenom spravedlivý jesti právě svobodným a silným. O dobrovolném ale spojení se Slovanů podunajských a Valachů, ano i Poláků samých, se státem takovým, jehož pravidlo jest, že třeba nejprvé býti Maďarem, a potom teprvé člověkem, není ani pomyšlení; tím méně pak o spojení se vynuceném. Pro spásu Europy, Vídeň nesmí klesnouti, by stala se městem provincialním! Jsou-li pak ve Vídni samé lidé takoví, kteří za hlavní město žádají sobě míti Váš Frankfurt, musíme nad nimi zvolati: Pane, odpusť jim, neb nevědí, co chtějí!

Konečně ještě ze třetí příčiny zpěčovati se musím, porad Vašich býti účasten: pokládám totiž všecky dosavadní projekty, říši německé dáti nové zřízení na základě vůle národní, u vykonávání za nemožné a na dlouhé časy za nestálé, nechcete-li se odhodlati ku pravému lékařskému prostředku života i smrti, — míním totiž provolání německé republiky, byť i tato byla jen formou přechodní. Všecky předpisy, o něž se potud pokoušíno, o rozdělení moci mezi polovládnými knížaty a plnovládným národem, přivádějí mi na mysl theorie Phalansterů, které taktéž opírají se

o základní pravidlo, že ti, jichž se dotýče,
budou se chovati jako cifry v počtech, a že
žádné jiné platnosti vyhledávati nebudou,
nežli jakou jim theorie vykáže. Možné, že
mínění mé není důvodné, že se mýlím ve svém
přesvědčení, — upřímně se vyznaje, přeji sám,
aby bylo tak, — ale toto přesvědčení mám já
skutečně, i v žádném okamžení nesmím tohoto
kompasu dáti z ruky, nechci-li v bouřích doby
75 nynější utonouti bez pomoci. Co pak se do-
týče zřízení republiky v říši německé, věc
tato leží zouplna mimo okres kompetence mé,
tak že o ní nechci ani svého mínění pronésti.
Ode hranic říše Rakouské ale musím každou
myšlenku o republice již napřed odhodlaně
i důrazně zamítati. Pomyslete si říši Ra-
kouskou rozdělenou na množství republik a
republiček, — jaký to milý základ k univer-
sální ruské monarchii!

Konečně pak, abych zavřel obšírné, avšak
jen běžně prohozené slovo své, musím pře-
svědčení své krátce v ten smysl vyjeviti, že
kdo žádá, aby Rakousy (a spolu s nimi
i Čechy) připojily se národně k říši ně-
mecké, požaduje od nich samovraždu, což
nemá nižádného morálního ani politického
smyslu; naopak ale že žádost, aby se Ně-
mecko připojilo k říši Rakouské, totiž aby
k státu Rakouskému pod výše dotčenými vý-
minkami přistoupilo, má mnohem důvodnější

smysl. Pakli však ani toto není po národním pocitu a smýšlení německém, nezbývá nic, než aby obě mocnosti, říše Rakouská i Německá, vedle sebe rovnoprávně se ustrojily, svůj dosavadní svazek aby proměnily ve věčný spolek k obraně i ke vzdoře, a bude-li v tom jich obapolný zemský prospěch, aby třeba také zřídily mezi sebou jednotu celní. Ke všem prostředkům, kteří samostatnosti, celosti i vyvinování se moci říše Rakouské, zvláště k východu, nejsou nebezpečni, chci každého času rád podati pomocné ruky své.

Přijměte, pánové! výjev upřímné úcty i oddanosti mé.

V Praze dne 11. dubna 1848.

František Palacký.

PŘÍLOHA B.

O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku.

(Článek Národních Novin dne 21. prosince 1849.)

Otázka o federaci aneb centralisaci zajímá již ode 20 měsíců mysli všech těch, kterým zřízení a upevnění vlády konstituční v Rakousku na srdci leží. Sněmu Kroměřížskému nenecháno potřebného času, aby ji rozřešil všestranným objasněním a dorozuměním; však poněvadž tam jen jedna polovice říše zastoupena byla, nechceme škody odtud povstalé příliš vysoko vážiti. Vláda, oktrojovavši ústavu ode dne 4. března 1849, prohlásila se sama skutkem pro centralisaci, ne sice naprosto, a však vždy u vysoké míře provedenou. Proto chválena jest ode všech téměř německých žurnalův v říši, zvláště ale ve Vídni; tím větší nespokojenost jevily proti tomu všecky svobodné organy jinojazyčné, ano i v cizině ozýval se nejeden hlas o ní

nedosti příznivý. Všickni ale znatelé souhlasí v tom mnění, že to jest vlastně hlavní a životní otázka říše Rakouské, od jejíhož více neb méně zdárného rozřešení především záviseti bude vnitřní její pokoj, a tudíž i veškeren prospěch i všecka moc její v Evropě vůbec. V ohledu tomto nabývá otázka ta i důležitosti celoeuropejské, a není se čemu diviti, že i zahraniční mužové státní obracují k ní pozor svůj.

Ústava oktrojovaná založena jest na zá- 77
kladech tak širokých a volných, že v ní bez znamenité proměny celku dají se předce všeliké přihrady představiti a podstatné uvnitř opravy provésti; což ohledem na § 123, který dopouští její částečnou proměnu a tudíž i revisí na nejprvé příštím sněmu říšském, nemůže se jinak než za chválu jí přičítati. A poněvadž proměny takové, dříve nežli navrhovány budou cestou zákonodárnou, musejí zdravě rozmyšleny a všestranně uvažovány býti: nebudeť ani nám bohdá ve zlé vykládáno, když předložíme obecenstvu myšlenky své o důležité věci té. Samo pak sebou se rozumí, že máme-li navrhovati, co za lepší uznáváme, musí nám volno býti také dokazovati, proč to není ovšem dobré, v čem sobě změny přejeme.

K orientování se na šírém poli tomto musíme předeslati některé úvahy o zvláštní povaze věku i státu našeho. Cit národnosti býval

sice od jakživa u všech národů dosti mocnou pákou života veřejného i státního; jmenovitě u nás v Čechách jevil se takořka v popředí historie každého téměř století, s výminkou toliko XVI. a XVIII.; za nynější doby ale osobuje sobě v celé střední Europě moc a působení, jakových neměl ještě nikdy. Co XVI. a XVII. století byla idea církve a náboženství, to jest našemu věku idea národnosti. Pohled na nejnovější dějiny, zvláště roku 1848, musí o tom přesvědčiti každého, kdokoli jen chce. Pravda jest, že idea tato nepronikla ještě mysli a vědomí všech osob, všech individuí věku a státu našeho; neodpíráme, že mnohým osobám jest i protivna: vždy ale nabyla již, zvláště skrze maďarské přechvaty, takové síly a expansí do šíře i do hloubi, že dle přirozených zákonův světodějstva již neustoupí dříve s dějiště, než až vykoná běh svůj skrze všecka stadia přírodného vyvíjení svého. Ty krajiny a osoby, zvláště v Rakousku, které podnes v ohledu národním jsou netečné aneb apathické, nebudou jimi ještě po desíti, po dvaceti neb po třiceti létech; následovně pohnoutky ve státu, brané z poměrův národnosti, které posavad mnohým dosti lehké býti se zdají, nabývají čím dále tím větší důležitosti.
78 Každý muž u vlády, jenž pravdou věty této se tajiti aneb ji dokonce zapírati by chtěl, vězel by v osudném klamu; ano zpozdilé bylo by

již všecko stavení hrází proti tomuto proudu věku našeho, a všeliké výmysly i prostředky lidské proti němu neměly by lepšího oučinku, nežli foukání proti větru, kterýmž jeho směr ani odvrátiti ani změniti se nedá.

O interessy církve a náboženství zápasili před věky národové celé Europy skrze více než století velmi ukrutně a krvavě, až vysílení s obou stran sklonili se konečně k míru, t. j. k uznání a šetření práv soupeřových, čili k zásadě rovnoprávnosti vůbec. Má-li idea národnosti vésti ku podobnému dlouhotrvajícímu krve prolévání, jehožto počátek skutečně stal se roku 1848? Doufáme, že bohdá nikoli, protože to, k čemuž strany všecky musely by po sebe delším a krvavějším boji vždy předce jednou skloniti se, t. zásada rovnoprávnosti národův, aspoň u nás v Rakousku již napřed uznána, anobrž i za základní dogma v říši celé prohlášena jest. Spory tudíž jen o to ještě povstávati mohou, kdyby zásada rovnoprávnosti de jure již uznaná i přijatá, de facto někde rušena byla.

Co ale jest nynější panování zásady rovnoprávnosti v Rakousku, ohledem na minulost, jiného nežli emancipace živlu slovanského a rumunského z nadvlády germanismu a maďarismu? (o poměrech v Istrii, Dalmatsku a Haliči, jakožto méně rozsáhlých, na tenkrát mlčeti můžeme). Němci a Maďaři byli před březnem

1848 národové panující v Rakousku, Slované a Rumuni národové služební; onino tedy utiskovatelé, tito utiskovaní. Při prohlášení konstitucí v březnu 1848 tedy, chtěli-li onino skutečně, jak pravili, *svobodě*, museli důsledně odříci se spolu nadvlády potud bezprávně usurpované, právě jako velicí statkáři svého panství nad poddanými. Němci učinili to ihned v theorii, ačkoli praxis za ní až podnes velmi dalece pokulhává; Maďaři ale odepřeli se toho jak ve praxi tak i v theorii, začež však nyní, jak vědomo, bolestně pykati musejí.

79 Svoboda vůbec jen tam možná jest, kde všickni účastníci společnosti jakékoli požívají stejného práva, kde nikdo není rodilým pánem, nikdo rodilým otrokem druhého; čemuž však nikoli se nepříčí, aby pro dosažení účelu společnosti jedni stáli v čele, vedli a poroučeli, druzí následovali a vésti se dali t. j. poslouchali. Ve svobodném konstitučním státu platí zákonové všem občanům stejně; co jednomu právo jest, musí právo býti také druhému, aniž kdo ze zákonu a z práva obecného vyloučen býti smí. Slovem, konstitucí jest jen provedení ve státu známé oné a věčné zásady všeho práva i vší spravedlivosti: *čeho sobě nechceš, jinému nečiň.* Každé jakékoli nadpráví, každá jakákoli výsada (Vorrecht, privilegium), každá jakákoli podrobenost, která neplyne přirozeně a nutně z potřeby dosažení

účelu státního, — nejsou nic jiného, než skutečné vyjmutí z práva, tedy negace práva, t. j. nepravost, křivda, bezpráví. Každá takováto výsada může jen pouhým násilím, nikoli právem uvedena i udržena býti ve státu; násilí pak vede všude za sebou stav války, v nížto všecko přirozené právo se zapírá, mizí a hyne.

Obrátíce věty tyto, samy v sobě světlé a bezodporné, na skutečné poměry národů v Rakousku, nemůžeme neseznati, že při tolikeré rozličnosti národů těch, úplná jejich *rovnoprávnost* nejen za neodbytnou výminku celé konstituce, ale i za mravní základ samé říše vůbec považovati se musí; tudíž že o jakési nadvládě germanismu a maďarismu nad Slovany a Rumuny nikdy více ani řeči býti nesmí. Jináče zajisté vypadli bychom z oboru práva opět do zádavy a křivdy, stát právní proměnil by se nám opět ve stát násilný, a pokoj ve válku, třebas na oko i dušenou.

Je-li to vše pravda, co jsme dosavad přednesli, tedy otázka o centralisaci, kterou naše ministerium v Rakousku zavésti a upevniti se snaží, sama sebou rozhodnuta jest. Centralisace ta pro Rakousko již z té příčiny se nehodí, poněvadž stojí ve přímém a nevyhnutelném odporu s mravním základem celé říše a konstituce, s rovnoprávností národův. Ministerium mluvívá sice také o rovnoprávnosti, ale považíme-li spůsob, kterým ji provésti usi- 80

luje, museli bychom formulovati smysl jeho po pravdě takto: „rovnoprávnost všech národností v Rakousku, s nadvládím však němčiny“. Je-li to ještě rovnoprávnost? může-li nadvláda taková jiným národům diktována býti právem a mimo násilí? a může-li násilím takovým upevněn býti pokoj a stálost říše?

Nechceme zde ani přísně na váhu bráti, proč ku př. v Uhersku nyní všude německé ouřadování se zavádí; Uhry nacházejí se posud ve stavu válečném, a to není řádný stav konstituční. Ani na to příliš nyní doléhati nebudeme, proč ouřadům českým před několika měsíci zapovězeno bylo, užívati mezi sebou jazyka českého; tento v každém ohledu neospravedlnitelný skutek zdá se, že cestou nekonstituční u vlády vylouzen byl, aniž bohdá u nových ouřadův bude míti platnost, an přesahuje i přes ty meze, které ministerium samo při své centralisaci stanovilo. Vezměme v úvahu jen poměry ty, které z ústavy dne 4. března nutně a nevyhnutelně plynouti mají.

Paragrafem 35 a 36 té ústavy vázány jsou všecky vyšší národní snahy a všecken politický parlamentární život k jedinému centrum říše, k říšskému sněmu; neboť sněmové zemští nemají než jistá „nařízení“ (Anordnungen) činiti o věcech svých domácích méně důležitých. Následovně ono vše absorbující centrum buďto stane se pravou směsicí u věže Babel,

aneb jeden jediný jazyk (ku př. německý) přijat bude de facto za jazyk centrální. Tím ale skutkem vyloučeni budou všickni ostatní jazykové zemští na vždycky ode všeho veřejného parlamentárního života.

I nebude ani na této ráně dosti, ale vláda centrální, užívajíc téhož jazyka, vyloučí nápodobně všecky ostatní jazyky ze všech oborův administrace vyšší. Takováto nerovnost nejen vyvrátí až do dna všecky ty liché řeči o rovnoprávnosti národův, a postaví pouhý klam za mravní základ říše, ale stane se i *smrtelně nebezpečnou* pro všecky ty národy, kteří kromě Rakous buďto ani nežijí, aneb aspoň politického života vyvíjeti nemohou. Národ zajisté, kterému každé národní politické 81
a parlamentární pohybování na věky odňato jest, kdežto zatím sousedé v plné míře jeho požívají, — takový národ propadl neuchranně dříve neb později zahynutí svému co národ, a proti smrti takové není na světě léku. V takovémto smutném pádu nacházeli by se tedy nejen Čechoslované a Maďaři, ale i Jihoslované a Rumuni; neb i tito spokojiti se nechtějí a nemohou tou nadějí, že as kmenovci jejich v Turecku předejdou je příkladem veřejného života politického. Všickni tedy národové tito nemohou, ač by sebe raději chtěli, svoliti k centralisaci dotčené, poněvadž skutkem takovým podepsali by sami ortel smrti své a spáchali by

samovraždu. Žádný poctivý representant národu svého nemohl by s dobrým svědomím podvoliti se v to na říšském sněmě; a kdyby to i učinil, nevíme, mohl-li by skutek takový právem místo míti, jelikož slibové a závazkové nemravní dle božského i lidského práva za neplatné se uznávají.

Co tedy jest činiti, aby nesnázem a rozpakům takovým dle možnosti se vyhovělo? — Pomoc jest tu, aspoň v theorii, velmi snadná; ale i ve praxi nikoli nemožná. Potřebí-tě zprosta přesaditi několik článků z paragrafu 36 do paragrafu 35 a ustrojiti dle toho celek ústavy. Potřebí jest dopřáti jednotlivým národům rakouským tolik autonomie, tolik svobodného politického pohybování, tolik vlastního parlamentárního života, kolik stačí, aby bez ujmy jednoty říšské rovnoprávnost národů stala se pravdou, a kolik potřebí, aby odstranilo se nejen skutečné nebezpečenství, ale i boleplodná tvárnost helotismu u jedněch, panství u druhých. *Pokudkoli národové budou míti příčinu, báti se o národnost svou, potud nebude v Rakousku nikdy spokojenosti a míru.* A nebudou-li v tom ohledu dány garantie samým organismem státu, bude jistě od ministerium nadarmo plýtváno chlácholivými řečmi; nedůvěra, mající od dávna tisícero podnětů, vždy dále zmáhati se bude a hlodati

veškerá držadla i všecky svazky oddanosti a lásky.

Otázka, co v Rakousku podstatnějšího a
pramenitějšího jest, říšská-li moc centralní,
čili moci zemské a národní, a má-li onano slou- 82
žiti za míru těmto, čili naopak, — zdá se nám
v samém skutku právě tak zbytečná, zahálčivá
i pohoršlivá býti, jako jiné podobné otázky,
ku př. o suverenitě knížat aneb národův. Sta-
viti zoumyslna tyto zásady proti sobě, hledati
v nich odpor a hádati se o přednost jedné nad
druhou, nemůže než konečně k nesmyslům a
k nepravostem vésti. Jako u člověka při sku-
tečném oddělení duše od těla nastává smrt,
tak i v organismu státním, kdyby organické
jeho prvky a zásady počaly potýkati se vespo-
lek. Mezi tím, jakkoli naprosto nemožné jest,
vytknouti v každém činu člověka, pokud v něm
očastnil se rozum čili duch, a pokud smysl-
nost čili tělo jeho, ouhrnkem přece rozeznání
oboru duchovnosti a tělesnosti vůbec nikoli
tím se neruší. Diskrecí a dobré vůle s obou
stran tu v každém pádu potřebí bude.

Dle našeho mínění jednota říše Rakouské, má-li býti neklamná i nezvratná, požaduje pro své centrum, čili pro „říši“ vůbec, nutně a naprosto, jen následující záležitosti a předměty: 1. císaře a dům čili rodinu jeho; 2. záležitosti zahraničné; 3. vojenstvo pozemské i námořní; 4. finance říšské; 5. záležitosti obchodu a tudíž

i 6. organy čili prostředky komunikační v říši vůbec. Dále ještě jest, ač ne naprosto potřebné, alespoň velmi žádoucí, aby to, co v jedné části říše za právo jest, ve druhé za křivdu považováno nebylo.

Z výkladu tohoto pozná každý nepodjatý soudce, že my oboru činnosti čili područí moci centralní anebo říšské nikoli nechceme klásti meze nedostatečné a ouzké. Ministerstvy pro předměty dotčené potřebnými byla by jednota říše tím dostatečněji a stáleji upevněna i pojištěna, kdyby třebas ku př. zásada ta výslovně vyrčena i stvrzena byla, že nejen každá pevnost, ale i každičké dělo, kterékoli u vnitř hranic říše Rakouské se nachází, náleží výhradně do područí moci centrální čili říšské.

Podlé toho mohly a měly by všecky ostatní záležitosti státní a národní v Rakousku ponechány býti mocem a sněmům zemským čili
83 autonomii národův, — rozumí se, že pod řízením a štítem též moci exekutivní, která i v říši činna jest, a výhradně jen mocnáři čili panovníkovi přísluší. Nám zajisté ve sporu tomto nejde nikoli o nějaké obmezení moci a praerogativy panovníkovy, nýbrž naprosto jen o jiný přiměřenější a přirozenější mechanismus působení jejího. A protož všecky ty obyčejné důtky o naší prý neloyalnosti, našem rýpalství a separatismu atd. odkazujeme zase tam, odkud přicházívají, do oboru lži a utrhání.

Kterak ale vlády zemské v Rakousku mají organisovány býti, aby neupadaly někdy do sporu ani mezi sebou, ani s vládou centralní, to jest arci věc uvažování mnohem delšího, nežli článkem novinářským obsáhnouti se dá. My aspoň nemohouce nyní do něho se pouštěti, chceme jen ouhrnkem a povšechně naznačiti zdání své o záležitosti této.

Netajíme se, že bychom přáli, aby ministeria, která nyní pp. Bach, Schmerling a Thun ve Vídni zaujímají, buď dokonce zrušena, buď aspoň ve područí svém obmezena byla na ten způsob, aby všecka jejich běžná řízení odbývána byla ve zvláštních *ministeriích zemských* neboli *národních.* Každý větší komplex aneb každá národní gruppa zemí korunních mělaby v čele veškeré administrace své jednoho ministra, jenžby kollegou sice byl ministrův říšských čili Vídeňských, ale přebývalby ve hlavním městě zemí sobě podřízených, maje pod sebou raddy ministerialní pro všecky větve administrací zemských. Takových ministrův museloby v celé říši býti při nejmenším sedm, a sice pro země 1. německé, 2. československé, 3. polskorusínské, 4. maďarské, 5. rumunské, 6. jihoslovanské a 7. italianské; vedle nich pak tolikéž sněmův zemských a soudův kassačních. Měl-liby ustanoven býti počet větší, my bychom tomu také tuze na odpor nebyli. Ministrové takoví, dostávajíce řádně důvěrné

zprávy o poradách a uzavřeních kollegův svých
říšských, museli by arci v čas potřeby zajížděti
také sami k nim do Vídně. Od té doby, co že-
lezné dráhy a telegrafy do všech měst hlavních
se rozbíhají, zřízení takové dalo by se pro-
vésti bez podstatných nesnází. Hlavní ale vý-
84 hoda ze zřízení takového plynula by ta, že
všecky záležitosti státní a národní, stojící pod
ministerium zemským, dalyby se odbývati až
do instance nejvyšší v řečech národních a že
zásada rovnoprávnosti národů přestala by tu-
díž býti pouhým mámidlem.

Šířiti se zde dále o idei této nebudeme. Pro znatele a pro dobromyslné čtenáře naznačili jsme ji bohdá již zřetelně dosti; aniž pak my v podrobnostech méně podstatných (při kterýchž toliko účel od nás vytknutý tak neb onak vždy přece dosíci se dává), svévolně s kýmkoli nesnaditi se chceme; co ale dávných nepřátel našich se dotýče, víme, že kdybychom z pouhé upřímnosti třebas i samu krev a duši svou před nimi vylili, oni vždy přece bůh ví z jakých neplech a nešlechetností viniti nás budou. Proto zdá se nám, žeby další naše řeč o věci této byla i zbytečna. Jen některých zvláštních punktů musíme několika slovy ještě se dotknouti.

Především pokládáme za věc velmi povážlivou, děliti jednu a touž větev administrace veřejné (ku př. věci školní) mezi vládu říšskou a vlády zemské; tření mezi nimi bude ne-

vyhnutelné, když jednakaždá bude chtíti rozšířiti obor područí svého naproti druhé; naprosto potřebí jest, aby každá větev taková celá i nerozdělená jedné moci toliko podřízena byla. Ba i tam, kde dělení arci nevyhnutelné jest, jmenovitě v oboru finančním, přáli bychom, aby ku př. všecky daně nepřímé odevzdány byly celé a bez výminky pod moc říšskou, daně pak přímé pod moci zemské, — arci že se závazkem k odvedení vyměřené částky do kass říšských, jakož až posavad bývalo. Jináče zajisté buď sama daň říšská, buď příplatek zemský považovány budou od kontribuentův za opus supererogationis, za břímě mrzuté a zbytečné, při čemž interesse státní v obou případnostech trpěti bude. Jen takovýmto roztříděním a isolováním (osamocením) předmětův jednotlivých v ústrojí státním dá se předejíti a uvarovati na budoucnost nebezpečné jejich tření se mezi sebou.

Uvažovali jsme centralisaci rakouskou posavad výhradně se stanoviště národního, proto
že ono pro nás nejdůležitější jest. Připome- 85
neme-li ale sobě, kterak ve Francii, státu takměř jednorodém a jednonárodním, mnozí z nejosvícenějších vlastencův jediné možnou spásu nyní jen v jeho decentralisování hledají, přesvědčíme se ochotně, že věc ta má i jiné stránky velmi důležité a nebezpečné, do jichžto rozjímání však pouštěti se zde nechceme.

Nesmíme ostatně zamlčeti o zdání svém, že jakkoli již nyní potřebné se vidí v Rakousku zřízení zvláštní *říšské rady* dle §§ 96—98 ústavy oktrojované, potřeba však taková stala by se ještě mnohem vážnější a pilnější při zřízení ministerií zemských nahoře dotčených. Rada ta, složená z mužův nejzkušenějších a nejváženějších u všech národův Rakouských, a záležející asi z rady užší, oudův totižto stále ve Vídni přebývajících, a rady širší, roztroušené po všech krajinách, — měla by za povinnost, sloužiti dobrým zdáním svým v každé státní potřebě jak ministrům, tak i mocnáři samému, a však pod výminkou, aby i císař pán i ministrové jeho měli dokonale vždy na vůli, dle vlastního uznání svého, šetřiti a poslouchati rady té, aneb nic. Toby pak tuším nad jiné mnohé prostředky napomohlo k jednotě, stálosti a blahobytu říše, utvrdilo by politiku její uvnitř i zevnitř, aniž by vadilo a vaditi mělo zásadám konstitučním a svobodě národův rakouských.

Konečně ještě odpověditi musíme na důtku, která odpůrcům centralisace v Rakousku nejhojněji a obyčejně se činívá. Praví se totiž, že vláda rakouská musí býti silná a důrazná, a protož především sestředěná na jednom místě a v rukou jedněch. My sice nevíme, bývá-li vždy silný ten, kdo se pouští do boje s přírodou a právem: že ale v boji takovém

konečně vždy klesnouti musí, o tom nepochy-
bujeme. Zdá se však, že naši odpůrcové matou
v řeči své snad mimovolně rozličná ponětí
dohromady, mluvíce totiž o vládě *silné*, a mníce
pod tím jen vládu *pohodlnou*. Jest-li tomu tak,
nechceme jim v tom odpírati naprosto; máme
však za to, že *pohodlí* nenáleží mezi přední
požadavky vlády konstituční. Pohodlný, co do 56
státního zřízení, jest jen despotismus a bar-
barství; vlády osvícené a svobodomyslné bý-
vávaly od jakživa pilny v šetření tisícerých
interessův státních a občanských, a protož ne-
mohly ani nechtěly vyhlašovati pohodlí svého
za věc ve státním organismu nad jiné důle-
žitější.

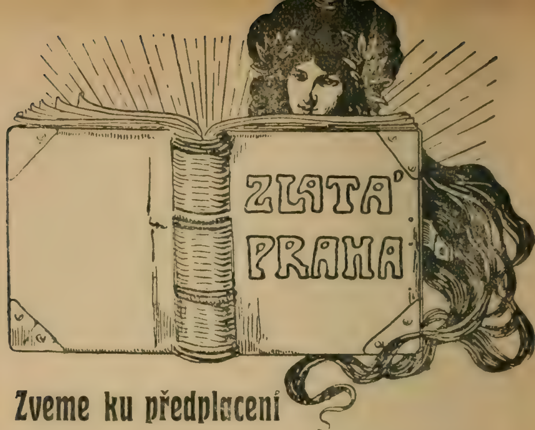
V Praze dne 21. pros. 1849.

Fr. Palacký.

Obsah.

ZLATÁ
PRAHA

LIBRARY
DEC 15 1903
UNIVERSITY OF TORONTO

